

ว่าการรอม กับการพัฒนา*

ไชยรัตน์ เจริญลินโอลิฟาร์**

ความหมาย (significance)¹ ของสิ่งที่เรียกว่า “การพัฒนา” (development) และของคู่ตรงข้ามที่เรียกว่า “ความด้อยพัฒนา” (underdevelopment) อาย่างที่รับรู้และเข้าใจกันอยู่ในปัจจุบันนี้นั้น เป็นสิ่งที่เพิ่งถูกสร้างขึ้นมาโดยประเทศมหาomania จำกัดวันตากภายในหลังสองครั้งที่สองนี้เอง จะนั้น “การพัฒนา” และ “ความด้อยพัฒนา” จึงเป็นประดิษฐกรรมทางประวัติศาสตร์ที่ถอนข้างใหม่แต่กลับเป็นที่นิยมและได้รับการยอมรับอย่าง

แพร่หลายในเวลาอันรวดเร็ว อย่างไรก็ตาม ความหมายของสิ่งที่เรียกว่า “การพัฒนา” มีได้หลายนิ่ง ด้วยตัว แต่มีการเปลี่ยนแปลงมาโดยตลอด เช่น ก้าวคือ ในยุคแรกเริ่มของการพัฒนานั้น การพัฒนาหมายถึงการทำให้ทันสมัยอย่างสังคมตะวันตก ผ่านการพัฒนาเศรษฐกิจ การพัฒนาอุดสาหกรรม และการพัฒนาการเมือง หรือที่เรียกว่า “การทันสมัย” ทฤษฎีการทำให้ทันสมัย (modernization theory) ต่อมาคนใน

*ดัดแปลงจากบทที่ 1 ของงานวิจัยที่กำลังทำอยู่เรื่อง “ว่าการรอมการพัฒนา” ผู้เขียนขอขอบคุณเจษฎา พะนอง ที่ให้ความช่วยเหลือด้านด้นฉบับ.

**ดุษฎีบัณฑิตเกียรตินิยมทางด้านรัฐศาสตร์ และรองศาสตราจารย์ประจำคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

1. ในโลกภาษาอังกฤษ ยังมีคำว่า “meaning” ที่หมายถึง “ความหมาย” และเป็นคำที่นิยมใช้กันอย่างแพร่หลายทั้งในชีวิตประจำวันและในแวดวงวิชาการมากกว่าคำว่า “significance” แต่ในเชิงของภาษาและวิชวิทยา (epistemology and method) แล้ว สomething คำนี้มีความหมายแตกต่างกันมากจนไม่สามารถใช้แทนกันได้เลย ก้าวคือ “meaning” หมายถึงความหมายที่มีอยู่ในตัวของมันเอง หรือความหมายที่เป็น “ปกติธรรมชาติ” หรือเป็น “ธรรมชาติ” บางครั้งอาจจะเปิดเผยบางครั้งอาจซ่อนอยู่ในตัวของมันเอง ขณะหน้าที่ของผู้ศึกษาคือ ดันหาความหมายนี้ให้พบ อย่างเช่นนักทฤษฎีแนวประจักษณ์นิยม (empiricists) และนักทฤษฎีแนวการตีความ (hermeneuticists) ที่อภิปริยาดีกัน ส่วน “significance” หมายถึงความหมายในเชิงที่ถูกสร้างหรือทำให้เกิดขึ้นด้วยเหตุปัจจัยต่าง ๆ หมายความโดยตัวผู้ศึกษาและสิ่งที่ถูกศึกษาเอง มีบทบาทอย่างสำคัญในการร่วมสร้างความหมายนั้น ๆ ให้เกิดขึ้นด้วย ไม่ใช่มีหน้าที่เพียง “ค้นพบ” และ “ถูกค้นพบ” อย่างในกรณีของภาษาแบบประจักษณ์นิยม นอกจากนี้ เมื่อมีความหมายเกิดขึ้นแล้ว ความหมายดังกล่าวในตัวของมันเองก็สามารถสร้างความหมายอื่น ๆ ให้เกิดขึ้นอีกอย่างไม่รู้จักจบสิ้น หรือหากพูดในลีลาของสำนักหลังยุคโครงสร้างนิยม (post-structuralism) ที่หันไปยังภาษาจากสำนักวิเคราะห์ภาษาแนวโครงสร้างนิยม (structuralism/semiology) ก็คือว่า “meaning” ยังเป็นเรื่องของ “signified” ส่วน “significance” เป็นเรื่องของ “signifier”

แวดวงการพัฒนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งนักวิชาการและปัญญาชน เริ่มค้นพบว่าการพัฒนาเพื่อให้ทันสมัยอย่างสังคมตะวันตกนั้น นำปัญหา มากมายมาสู่สังคมของประเทศไทย “โลกที่สาม” หรือ “ประเทศไทยด้วยพัฒนา”² ไม่ว่าจะเป็นปัญหาความไม่เท่าเทียมกันในสังคมที่เพิ่มมากขึ้น ปัญหาสภาพแวดล้อมเป็นพิษ ปัญหาความยากจนที่เพิ่มมากขึ้นในชนบท และที่สำคัญคือการทำให้ประเทศไทย “โลกที่สาม” ต้องพึ่งประเทศไทยต่อไปในแทนจะทุกด้านมากยิ่งขึ้น ความไม่พอใจต่อปัญหาต่าง ๆ อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากการพัฒนาที่ต้องการลอกเลียนแบบอย่างของสังคมตะวันตกดังกล่าวข้างต้น นำไปสู่แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาที่เรียกว่า “แนวคิดที่ต่อต้านทฤษฎีการทำให้ทันสมัย” ในคริสต์ทศวรรษ 1970s เช่น ทฤษฎีพึ่งพิง (dependency theory) ทฤษฎีระบบโลก (world-system theory) และทฤษฎีว่าด้วยความต้องพัฒนาของ บรรดานักวิชาการแนว Marxist “ใหม่” ทั้งหลายเป็นต้น (ดูรายละเอียดใน Chairat, 1988:chs.2, 3)

อย่างไรก็ตาม เริ่มตั้งแต่คริสต์ทศวรรษ 1980s เป็นต้นมา มีแนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาที่นำสันใจและชวนให้ติดตามเกิดขึ้นอีกมากมาย นอกเหนือไปจากสองแนวคิดหลัก ๆ เกี่ยวกับการพัฒนาที่ผู้เขียนกล่าวถึงข้างต้น แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาเหล่านี้ ได้เติมสีสันให้กับแวดวงการศึกษาการพัฒนาในปัจจุบันอย่างมาก เช่น แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาแบบยั่งยืน แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน แนววนเกษตร แนวการบริหาร/จัดการทรัพยากรธรรมชาติโดย

2. เพื่อความกระชับและรวดเร็ว ในงานศึกษานี้ผู้เขียนจะยังคงใช้ป้ายหรือสลากรคำว่า “ประเทศไทย” หรือ “ประเทศไทยด้วยพัฒนา” แทนบรรดาประเทศต่าง ๆ ในภูมิภาคเอเชีย อาฟริกา 拉丁美洲 และตะวันออกกลาง โดยได้แสดงความตระหนักรถึงความเป็นประดิษฐกรรมทางประวัติศาสตร์ของป้ายหรือสลากรคำนี้ด้วยการใช้เครื่องหมายคำพูด (“...”) กำกับทุกครั้ง
3. ผู้เขียนเข้าใจว่าอาจารย์สมเกียรติ วันทดนะ แห่งคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์เป็นนักวิชาการไทยท่านแรกที่เลือกใช้คำภาษาไทยว่า “วากกรรม” แทนคำว่า “discourse” ในภาษาอังกฤษ และถือเป็นคุณูปการที่สำคัญที่อาจารย์สมเกียรติ ให้ไว้กับวงวิชาการด้านสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ของไทย

ห้องถิน/ชุมชน และแนวคิดที่เรียกร้องให้มุนichy กลับไปใกล้ชิดเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับธรรมชาติ เป็นต้น ภายใต้ความแตกต่างและหลากหลาย ของบรรดาแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาเหล่านี้ ทำให้ผู้เขียนมีความเห็นว่า เราเมื่อความจำเป็นที่จะต้องหันกลับมาพิจารณาศึกษาและทบทวนสิ่งที่เรียกว่า “การพัฒนา” กันใหม่อย่างจริงจังและเป็นระบบอีกรั้งหนึ่ง ในการหันกลับมาศึกษา “การพัฒนา” ครั้งใหม่นี้ ผู้เขียนจะได้นำเอาวิธีการวิเคราะห์ที่กำลังได้รับความสนใจอย่างมาก จากวงวิชาการด้านสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ปัจจุบัน แต่เป็นวิธีการศึกษาที่ยังไม่สู้เป็นที่คุ้นเคยหรือยังใหม่มากสำหรับวงวิชาการไทยโดยทั่ว ๆ ไป และสำหรับวงวิชาการที่สนใจศึกษาเรื่องของการพัฒนาเป็นการเฉพาะ วิธีการหนึ่งน่าใช้ ได้แก่วิธีการที่เรียกว่า “วากกรรม”³ (discourse analysis) โดยมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อเปิดประเด็นและมุ่งมองใหม่ ๆ ให้กับแวดวงการศึกษาการพัฒนา พร้อมกับเป็นแนวทางสำหรับผู้ที่สนใจจะได้ติดตามและทำความเข้าใจการเปลี่ยนแปลงใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นในวงวิชาการโดยทั่ว ๆ ไป และในแวดวงการศึกษาการพัฒนาเป็นการเฉพาะได้สะดวกและรวดเร็วขึ้นด้วย

วากกรรมกับการวิเคราะห์วากกรรม (discourse and discourse analysis)

“วากกรรม” (discourse) ในงานศึกษานี้ มีได้หมายถึงภาษา คำพูด หรือถ้อยแผลงอย่างที่มักนิยมเข้าใจกันเท่านั้น แต่จะใช้ในความหมายแบบเดียวกันกับที่มิเชล ฟูโก้ (Michel Foucault,

1926-1984) นักคิด นักเขียน และนักปรัชญาชาวฝรั่งเศสที่มีชื่อเสียงโด่งดัง ใช้ในงานศึกษา ยุคหลังของเข้า โดยเฉพาะอย่างยิ่งนับตั้งแต่ ต้นคริสต์ศวรรษ 1970s เป็นต้นมา⁴ ก่อตัวคือ วากกรรมในงานศึกษานี้หมายถึงระบบและกระบวนการในการสร้าง/ผลิต (constitute) เอกลักษณ์ (identity) และความหมาย (significance) ให้กับสรรพสิ่งต่าง ๆ ในสังคมที่ ห่อหุ้มเรอญ ไม่ว่าจะเป็นความรู้ ความจริง อำนาจ หรือตัวตนของเราวง นอกจากนี้ วากกรรมยัง ทำหน้าที่สร้างสิ่งที่สร้างขึ้นให้ดำรงอยู่และเป็นที่ยอมรับของสังคมในวงกว้าง (valorize) กลยุทธ์ภาพเป็นสิ่งที่ผู้เขียนเรียกในงานศึกษานี้ว่า “วากกรรมหลัก” (dominant discourse) หรือ ที่ฟูโกเรียกว่า “episteme” (ดู Foucault, 1970b; 1972a:55 และ 1972b:191-192) ฟูโกเองไม่รู้ จะเห็นด้วยกับการวิเคราะห์แบบที่เรียกว่า “วากกรรมหลัก” เพราะนอกจากจะทำให้มองไม่เห็น ความสับซับซ้อนของการต่อสู้ระหว่างวากกรรม แล้ว ยังอาจทำให้เราเข้าใจผิดไปได้ว่ามีการแบ่งแยกกันเด็ดขาดระหว่างวากกรรมหลักกับวากกรรมรอง โดยยกให้วากกรรมหลักมีอำนาจ สมบูรณ์เด็ขาด ทำให้มองไม่เห็นการขับเคี่ยว ระหว่างวากกรรม และทำให้เรามองไม่เห็นอย่างที่ฟูโกมองว่า วากกรรมคือ: “ชุดของส่วนเสี้ยวที่ ไม่มีความต่อเนื่องสัมพันธ์กันแต่ต้องมาอยู่ร่วมกัน

4. ดูว่าอย่างงานเหล่านี้ได้ใน Foucault, 1970a; 1972a; 1977a; 1979; 1980a; 1980b; 1981 และ 1982 เป็นต้น ปัจจุบันงานศึกษาเกี่ยวกับความคิดและงานของฟูโก รวมตลอดถึงบรรধานศึกษาในแขนงวิชาต่าง ๆ ที่รับเอาความคิดของฟูโกไปใช้มีจำนวนมากตามมหาศาลด อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนมีความเห็นว่างานที่ช่วยให้เราเข้าใจความคิดของฟูโกได้ร้ายและเร็วขึ้น ยังคงได้แก่งานของ Said, 1975:ch.5; Morris and Patton, eds., 1979; Sheridan, 1980; Shapiro, 1981:ch.5; Dryfus and Rabinow, 1982; Lemert and Gillan, 1982; Megill, 1985:chs.5, 6; Dews, 1987:chs.5, 6, and 7; Gane, ed., 1986; และ Callinicos, 1986. ส่วนงานศึกษาเกี่ยวกับฟูโกที่นำเสนอในระยะหลัง ๆ นี้ได้แก่ Burchell et al, eds., 1991; Bernauer, 1990; Eribon, 1991; Gane and Johnson, eds., 1993; Brenner, 1994; Nola, 1994 และ Marks, 1994 เป็นต้น

5. ต้นฉบับภาษาอังกฤษมีดังนี้: “we must conceive discourse as a series of discontinuous segments whose tactical function is neither uniform nor stable. [...] we must not imagine a world of discourse divided between accepted discourse and excluded discourse, or between the dominant discourse and the dominated one;] but as a multiplicity of discursive elements that can come into play in various strategies.”

และอยู่ร่วมกันมิใช่ในฐานะที่เป็นเอกภาพหรือมี ความมั่นคง ... แต่ในฐานะที่เป็นชุดของวากกรรม ที่มีความแตกต่างและหลากหลาย และต่างก็มี ยุทธศาสตร์เฉพาะตัวที่ไม่เหมือนกันในการพยายาม ร่วมกัน” (Foucault, 1980a:100)⁵ ขณะเดียวกัน วากกรรมก็ทำหน้าที่เก็บกด/ปิดกั้นให้เอกลักษณ์ และความหมายของบางอย่างเกิดขึ้น (subjugate) หรือไม่ก็ทำให้เอกลักษณ์และความหมายบางสิ่ง ที่กำรงอยู่แล้วในสังคมเลื่อนหายไปได้พร้อม ๆ กันด้วย (displace)

ความหมายของวากกรรมดังกล่าวข้างต้น ไม่ปรากฏในงานของฟูโกขึ้นได้หรือหน้าได้เป็น การเฉพะแต่เป็นการประมวลมาจากความเข้าใจ ของผู้เขียนเอง ที่ได้จากการอ่านงานของฟูโกที่ ผลิตขึ้นในช่วงคริสต์ศวรรษ 1970s ซึ่งถือ กันว่าเป็นช่วงของการเปลี่ยนแปลงวิธีการศึกษา ของเขากวิธีการศึกษาที่เรียกว่า “archaeology” สุริธรรมศึกษาที่เรียกว่า “genealogy” หรือ “วงศิริยา” นอกจากนี้ ความหมายของวากกรรม ข้างต้น ยังสอดรับกับความคิดในช่วง สุดท้ายของชีวิตของฟูโกที่ให้ความสนใจศึกษาสิ่ง ที่เรียกว่า “เทคโนโลยีวิทยาการของการสร้างตัวตน” (technologies of the self, ดูรายละเอียดข้าง หน้า) ก่อนหน้าการศึกษาแบบบ่วงศิริยา ฟูโก ให้ความสำคัญกับภาษาอย่างมาก โดยมองว่าวา กกรรมคือระบบที่ทำให้การพูด/การเขียนใน

สังคมหนึ่ง ๆ เป็นไปได้ เพราะว่าทุกกรรมจะเป็นตัวกำหนดกฎเกณฑ์ เงื่อนไข และกลไกต่าง ๆ ใน การพูด/การเขียน (ดู Foucault, 1970b: 79-80 เป็นต้น)

ฉะนั้น ว่าทุกกรรมจึงเป็นมากกว่าเรื่องของภาษาหรือคำพูด แต่มีภาคปฏิบัติการจริงของว่าทุกกรรม (discursive practices) ซึ่งรวมถึง จริตปฏิบัติ ความคิด ความเชื่อ คุณค่า และสถาบันต่าง ๆ ในสังคมที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนั้น ๆ ด้วย ฟูโก้กล่าวไว้อย่างชัดเจนว่า:

“ว่าทุกกรรมสร้างขึ้นมาจากการความแตกต่างระหว่างสิ่งที่สามารถพูดได้อย่างถูกต้องในช่วงเวลาหนึ่ง (ภายใต้กฎเกณฑ์และตรรกะชุดหนึ่ง) กับสิ่งที่พูดจริง สนามของว่าทุกกรรมในขณะใดขณะหนึ่งก็คือกฎเกณฑ์ว่า ด้วยความแตกต่างนี้ ฉะนั้น ว่าทุกกรรมจึงสร้างสรรพสิ่งต่าง ๆ ขึ้นมาภายใต้กฎเกณฑ์ที่ชัดเจนชุดหนึ่ง กฎเกณฑ์นี้จะเป็นตัวกำหนดการดำเนินอยู่ การเปลี่ยนแปลง หรือการเลื่อนหายไปของสรรพสิ่ง นั่นคือความคู่ไปกับสรรพสิ่งต่าง ๆ ที่สังคมสร้างขึ้น ยังมีการสร้าง และการเปลี่ยนแปลงสิ่งที่ถูกพูดถึงโดยว่าทุกกรรมอีกด้วย” (Foucault, 1972a:63)⁶

ด้วยเช่นนี้ ว่าทุกกรรมว่าด้วยการพัฒนา ก็จะเป็นตัวกำหนดหรือสร้างความหมายให้กับสิ่งที่เรียกว่า “การพัฒนา” สิ่งใดจะถือว่าเป็น “การพัฒนา” หรือ “ด้วยพัฒนา” ก็ขึ้นกับกฎเกณฑ์ชุดหนึ่งที่ว่าทุกกรรมว่าด้วยการพัฒนาที่กำหนดขึ้น ฟูโก้เรียกกฎเกณฑ์เหล่านี้ว่า “archive” (ดู Foucault, 1972a:59-60 และ 1972b:126-131)

แม้แต่สิ่งที่เรียกว่า “ประเทศด้อยพัฒนา” หรือ “ประเทศโลกที่สาม” ก็เป็นผลผลิตโดยตรงจากการสร้างขึ้นของว่าทุกกรรมว่าด้วยการพัฒนา คุณค่า หลังสังคมโลกครั้งที่สองทั้งสิ้น ก่อนหน้านี้คุ้มแห่งการพัฒนา ไม่ปรากฏว่ามีการจัดแบ่งประเทศออกเป็น “ประเทศพัฒนา” กับ “ประเทศด้อยพัฒนา” หรือ “ประเทศโลกที่สาม” แต่อย่างใด จะมีก็แต่ประเทศยากจน (แต่ไม่จำเป็นต้อง “ด้อยพัฒนา”) หรือประเทศในภูมิภาคเอเชียอา�ริกา ลาตินอเมริกา หรือตะวันออกกลางเป็นต้น ประเทศต่าง ๆ ในภูมิภาคเหล่านี้ เพียงกลับสภาพเป็น “ประเทศด้อยพัฒนา” ก็ เพราะว่าทุกกรรมว่าด้วยการพัฒนา คุณค่า หลังสังคมโลกครั้งที่สองกำหนดให้เป็น กล่าวอีกนัยหนึ่ง การจัดประเภทของประเทศ (categorization) ออกเป็น “ประเทศพัฒนา” และ “ประเทศด้อยพัฒนา” หรือ “ประเทศโลกที่สาม” ดังกล่าวข้างต้นนั้น มิใช่เป็นการจัดแบ่งตามสภาพภูมิศาสตร์ แต่เป็นการจัดแบ่งตามความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันมากกว่า ฉะนั้น การจัดประเภทแยกແยะต่าง ๆ จึงมิใช่เครื่องมือที่เป็นวิทยาศาสตร์ หรือเป็นกลางแต่อย่างใด แต่ในตัวของมันเองคือ เทคนิคบริการและวิทยาการของอำนาจที่แบนยลแบบหนึ่ง เนื่องจากป้ายหรือฉลากจากการจัดประเภทเหล่านี้ (labelling) จะเป็นตัวกำหนดกฎเกณฑ์เกี่ยวกับสถานภาพความสูงต่ำ บทบาทหน้าที่ อำนาจ ฯลฯ ของสิ่งนั้น ๆ เช่น การจัดประเภทภูมิปัญญา/ความฉลาดของคน (IQs) ก็เป็นการสร้างประเภทของคนขึ้นมา เช่น “คนสมองเลิศ” “คนฉลาด” “คนโง่” หรือการจัดแบ่งประเภทของคนในสังคมออกเป็นเด็กสร้างบุรุษผู้สูงอายุ คนพิการ เกษตรกรชาวนา คนไร้บ้าน เป็นต้น

6. ดันฉบับภาษาอังกฤษมีดังนี้: “discourse is constituted by the difference between what one could say correctly at one period (under the rules of grammar and logic) and what is actually said. The discursive field is, at a specific moment, the law of this difference. ... in discourse something is formed, according to clearly definable rules; that this something exists, subsists, changes, disappears, according to equally definable rules; in short, that alongside everything a society can produce ... there is the formation and transformation of 'thing said.' ”

ในแต่ละประเภทของคนเหล่านี้ ก็จะมีการกำหนดบทบาท หน้าที่ สถานภาพเฉพาะให้แตกต่างกันไป (ดูบทความที่น่าสนใจของ Edelman, 1977 และ Wood, 1985)

หรืออย่างว่าทุกกรมว่าด้วยความบ้าของจิตเวช (psychiatry) ก็เช่นกัน ก็นำไปสู่การสร้างเอกลักษณ์เฉพาะชนิดใหม่ให้กับคนในสังคม ในศตวรรษที่ 19 เรียกว่า “คนบ้า” “อาชญากร” (the criminal) หรือ บุคคลที่เป็นอันตรายต่อสังคม (the dangerous individual) เพราะก่อนหน้านี้ ไม่ปรากฏว่ามีการจัดประเภทคนแบบนี้ในว่าทุกกรมของจิตเวชแต่อย่างใด (ดู Foucault, 1978) ในทำนองเดียวกัน พูโกได้แสดงให้เห็นอย่างเป็นรูปธรรม ถึงอำนาจที่แยกยลของว่าทุกกรมในการสร้างเอกลักษณ์หรือความเฉพาะเจาะจงให้กับสตรีสิ่งในสังคม (individualizing/disciplining techniques) ในการศึกษาเรื่องเทคนิควิธีการลงโทษของสังคมสมัยใหม่ หรือสังคมที่เน้นการควบคุมในรูปของการจัดระเบียบวินัย (discipline) ว่า:

“ในระบบของวินัย เด็ก ๆ จะถูกจัดระเบียบ หรือทำให้มีความเฉพาะเจาะจงมากกว่าผู้ใหญ่ คนป่วยมากกว่าคนที่มีสุขภาพแข็งแรง สมบูรณ์ คนบ้ากับคนร้ายมากกว่าคนปกติ กับคนดี ในแต่ละกรณี บุคคลประเภทแรกในคู่ต่าง ๆ ที่กล่าวถึงข้างต้น จะถูกจัดระเบียบ หรือทำให้มีลักษณะเฉพาะเจาะจงอย่างมาก จากกลไกการควบคุมในอารยธรรมของเรา เมื่อสังคมต้องการจัดระเบียบคนที่มีสุขภาพสมบูรณ์แข็งแรง คนปกติ หรือคนดี ก็จะ

กระทำในรูปของการเปรียบเทียบกับกลุ่มคนประเภทแรก โดยการดูว่าบุคคลนั้น ๆ มีความเป็นเด็ก ความบ้า หรือความชั่วร้าย ในด้านมากน้อยเพียงใด ศาสตร์และการวิเคราะห์เชิงจิตวิทยาทุกแขนง ต่างล้วนมีรากเหง้ามาจากกระบวนการจัดระเบียบหรือการสร้างความเฉพาะเจาะจงที่กลับหัวกลับทางแบบนี้ทั้งสิ้น” (Foucault, 1979:193)⁷

นั่นคือ ยิ่งมีความเฉพาะเจาะจง ความเป็นส่วนตัว หรือมีเอกลักษณ์สูงเท่าใด ย่อมหมายความว่าได้มีการจัดระเบียบ หรือการควบคุมในสิ่งนั้นมากยิ่งขึ้นตามไปด้วย และผู้ที่อ่อนแอกว่าผู้ที่แข็งแรง

ฉะนั้น เอกลักษณ์และความหมายในความเห็นของพูโก จึงเป็นเรื่องของการใช้อำนาจและความรุนแรงเข้าไปบังคับบัดเบี้ดให้เป็นของว่าทุกกรมชุดหนึ่ง ขณะเดียวกันว่าทุกกรมชุดดังกล่าวก็จะเก็บกด บดบัง ปิดกั้น ขัด หรือทำลายมิให้สิ่งที่แตกต่างไปจากเอกลักษณ์และความหมายของสิ่งที่ว่าทุกกรณีสร้างขึ้นมา ปรากฏตัวขึ้น มากกว่าเป็นเรื่องของการผูกติดกันอย่างหนึ่งแน่นของคุณสมบัติเฉพาะ (attributes) บางอย่างในตัวของสิ่งเหล่านั้นเอง ที่ทำให้เป็นอย่างที่เป็นอยู่อย่างที่นิยมเข้าใจกัน เช่น อวัยวะเพศกับความเป็นชาย หรือหญิง ผิวสีกับการเป็นคนขาว หรือคนดำ ผิวเปียกับความเป็นจีนในสังคมสยาม หรือบัตรประจำตัวประชาชน (identification card) และหนังสือเดินทาง

7. ด้านบันทึกภาษาอังกฤษมีดังนี้: “In a system of discipline, the child is more individualized than the adult, the patient more than the healthy man, the madman and the delinquent more than the normal and the non-delinquent. In each case, it is towards the first of these pairs that all the individualizing mechanisms are turned in our civilization; and when one wishes to individualize the healthy, normal and law-abiding adult, it is always by asking him how much of the child he has in him, what secret madness lies within him, what fundamental crime he has dreamt of committing. All the sciences, analyses or practices employing the root 'psycho-' have their origin in this historical reversal of the procedures of individualization.”

(passport) กับ “ความเป็นพลเมือง” ในทางกรรมว่าด้วยความเป็นพลเมือง (citizenship) ของรัฐประชานาติปัจจุบัน เป็นต้น (ดู Somers, 1994; Williams, 1988; Kasian, 1992 และ Heater, 1990) นั่นคือ Jarvis ปฏิบัติและกูญเกณฑ์ของสังคมในรูปของวิถีกรรมและภาคปฏิบัติการจริงของวิถีกรรมในเรื่องนั้น ๆ ต่างหาก ที่เป็นตัวกำหนดเอกลักษณ์และความหมายให้เกิดขึ้น ดังนั้น เอกลักษณ์ และความหมายจึงมีลักษณะลี้เหลล (elusive) เปลี่ยนแปลงไปตามวิถีกรรมที่สร้างสิ่งเหล่านั้นขึ้นมา ไม่แน่นอน ตามตัวหยุดนิ่ง หรือที่เรียกว่า “discursive/narrative identity” นั่นเอง

เมื่อเป็นเช่นนี้เรื่องของวิถีกรรมกับเรื่องของอำนาจและความรุนแรงจึงแยกกันไม่ออ กูญโกกล่าวไว้อย่างชัดเจนในปัจจุบันนำที่มีชื่อเสียงและถือเป็นงานหลักชิ้นหนึ่งที่สรุปร่วมยอดความคิดของเขามา เมื่อวันที่ 2 ธันวาคม 1970 ที่ College de France ว่า: “เราจะต้องเข้าใจวิถีกรรมในฐานะที่เป็นความรุนแรงที่กระทำต่อสรรพสิ่ง หรือในแบบทุกกรณีในฐานะที่เป็นการกระทำ/ภาคปฏิบัติการของวิถีกรรม ที่เราบังคับ/ยัดเยียดให้กับโลกแห่งความเป็นจริงและในภาคปฏิบัติการนี้เองที่วิถีกรรมได้สร้างเหตุการณ์และกูญเกณฑ์ต่าง ๆ ขึ้นมาบังคับใช้กับสรรพสิ่ง” (Foucault, 1970a:67)⁸ กล่าวอีกนัยหนึ่ง สำหรับกูญโกแล้ว

วิถีกรรมเป็นมากกว่าเรื่องของภาษา คำพูด หรือการตีความ แต่เป็นเรื่องของอำนาจและความรุนแรงที่แสดงออกมาในรูปของภาคปฏิบัติ การจริงของวิถีกรรมในสังคม (discursive practices) หรือที่ฟูโก้กล่าวไว้ในอีกตอนหนึ่งของปัจจุบันนำชี้ดังกล่าวว่า: “ในทุกสังคม การผลิตวิถีกรรมจะถูกควบคุม คัดสรร จัดระบบ และแจกจ่ายภายใต้กูญเกณฑ์ชุดหนึ่ง ซึ่งมีหน้าที่ พลิกแพลงเพื่อให้เรามองไม่เห็นถึงอำนาจและอันตราย รวมตลอดถึงความน่าเกลียด น่าสะพิง กลัวของวิถีกรรม เพื่อให้วิถีกรรมดังกล่าว ดำเนินความเห็นอย่างกว้าง/ความเป็นเจ้าในสังคม สำหรับสังคมปัจจุบันของเรา กูญเกณฑ์ที่รู้จักกันดีคือการ กีดกัน/ปิดกัน ในรูปแบบที่เราแสนจะคุ้นเคยและเคยชินอย่างมาก นั่นคือ การห้ามทำ/พูดสิ่งนั้น/สิ่งนี้ (Foucault, 1970a:52)⁹

ส่วนเหลลงที่สร้างกูญเกณฑ์เหล่านี้ที่สำคัญในสังคมในความเห็นของฟูโก้ได้แก่อำนาจ (power) แต่มิใช่อำนาจในรูปแบบที่ติดและหยาบกร้านอย่างการใช้กำลังเข้าบีบบังคับ แต่เป็นอำนาจที่ได้รับการขัดเกลาซักฟอกจนขาดจากในรูปของ “ความรู้” (knowledge) ว่าด้วยเรื่องนั้น ๆ และก็มิใช่ความรู้แบบทั่ว ๆ ไป และกว้าง ๆ อีกด้วย ที่ฟูโก้ให้ความสนใจ แต่เป็นความรู้ความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านมากกว่า เช่น วิทยาศาสตร์ ชีววิทยา แพทยศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ อาชญา-

8. ต้นฉบับภาษาอังกฤษมีดังนี้: “We must conceive discourse as a violence which we do to things, or in any case as a practice which we impose on them; and it is in this practice that the events of discourse find the principle of their regularity.”

9. ต้นฉบับภาษาอังกฤษมีดังนี้: “in every society the production of discourse is at once controlled, selected, organized, and redistributed by a certain number of procedures whose role is to ward off its power and dangers, to gain mastery over its chance events, to evade its ponderous, formidable materiality.

In a society like ours, the procedure of exclusion are well known. The most obvious and familiar is the prohibition.”

วิทยา และความรู้เรื่องเพค เป็นต้น (ดู Foucault, 1970b; 1979; 1980a; 1980b; 1985 และ 1986) ตัวอย่างเช่นในงานศึกษาถึงประวัติศาสตร์ว่าด้วยเรื่องเพค พูโกเปิดประเด็นคำถามที่ยากแก่การปฏิเสธ ถึงการดำรงอยู่ของอำนาจในสังคมว่า อำนาจเป็นที่ยอมรับก็ เพราะสามารถปกปิดฐานะแท้/ความหมายของมัน ความสำเร็จของอำนาจจึงยุ่งที่ความสามารถในการปกปิดอำนาจกลไกในการทำงาน และกลไกที่สำคัญในการทำงานของอำนาจจึงไม่ใช่ภัยหมายอย่างที่มักนิยมเข้าใจกัน แต่เป็นภัยเกณฑ์และเจตปฏิบัติต่างๆ ในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กภัยเกณฑ์และเจตปฏิบัติของบรรดาผู้เชี่ยวชาญทั้งหลายในรูปของวากกรรมเฉพาะ/วากกรรมวิชาการว่าด้วยเรื่องนั้น เพราะฉะนั้น อำนาจจึงมีไว้ดูดถูธรรมที่เราสามารถเข้าไปจับต้อง/ยึดถือไว้ได้ เช่น สถาบันโครงการสร้าง หรือกำลัง แต่อำนาจคือป้ายหรือฉลากที่เราติดให้กับ “สถานการณ์ที่ слับซับซ้อนของการต่อสู้ช่วงชิงเชิงยุทธศาสตร์ในสังคม” (a complex strategical situation in a particular society; ดู Foucault, 1980a:86-87, 93)

ดันนั้น ความนำสนใจ/ประการแรกของพูโก จึงอยู่ที่การแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจกับความรู้ เพราะก่อนหน้านี้ ยังไม่มีผู้ใดให้ความสนใจศึกษาปัญหาอื่นอย่างเบินรูปธรรม และจริงจังเท่า (ดูตัวอย่างใน Foucault, 1979; 1980a และ 1985) อย่างไรก็ตาม การให้ความสนใจกับความรู้เฉพาะด้านของพูโก ถูกจ่อหน์ ฟอร์ (John Frow, 1986:81) วิจารณ์ว่ามองข้าม/ไม่ให้ความสำคัญกับความรู้ทั่ว ๆ ไปในชีวิตประจำวันของคนในสังคม ซึ่งมีบทบาทอย่าง

สำคัญในการต่อต้าน/ขัดขืนอำนาจในสังคมได้ เช่นกัน นั่นคือ ฟอร์เห็นว่าพูโกก็ไม่ต่างไปจากอลูชเซอร์(Louis Althusser, 1918-1990)เท่าใดนัก ในแง่ที่ยังให้อภิสิทธิ์กับความรู้แบบวิทยาศาสตร์/ความรู้ฉบับทางด้านว่า มีฐานะเหนือกว่าองค์ความรู้แบบอื่น ๆ ความนำสนใจ/ประการที่สองของพูโกอยู่ที่การแสดงให้เห็นถึงด้านบวกของอำนาจ กล่าวคือในอดีตที่ผ่านมา อำนาจมักถูกศึกษาหรือมองในเชิงลบ เช่น เป็นเรื่องของการกดขี่บังคับ ควบคุม กักขัง ห้ามทำ สิ่งนั้นสิ่งนี้ แต่สำหรับพูโกแล้ว ความโดยเด่นของอำนาจอยู่ที่การผลิตหรือการสร้าง และสิ่งสำคัญที่อำนาจสร้างคือความรู้ เอกลักษณ์ และความจริง พูโกกล่าวไว้ว่า “คนข้างชั้ดเจนในเรื่องนี้ว่า: “เราจะต้องยุติการมอง/เข้าใจอำนาจในเชิงลบกันเสียที ไม่ว่าจะเป็นการกีดกันกัดขี่ ตรวจสอบบังคับบิดเบือน หรือปิดบังอำนาจ จริง ๆ แล้ว อำนาจ สร้าง/ผลิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งอำนาจสร้างความจริง สร้างสรรพสิ่งต่าง ๆ ในสังคม และสร้างพิธีกรรมให้กับสิ่งที่เรียกว่าความจริงด้วย” (Foucault, 1979:194)¹⁰ ความนำสนใจของพูโก/ประการสุดท้ายยังอยู่ที่การซื้อให้เห็นถึงภัยันตรายของสิ่งที่เรียกว่า “ความรู้” และความอยากรู้ว่า เป็นเรื่องของความรุนแรงและการทำลายล้าง มากกว่าเป็นเรื่องของความสงบสุข เพราะสำหรับความรู้แล้ว ไม่มีอะไรที่ดีอีกเป็นการสูญเสีย/เสียสละที่ยิ่งใหญ่ ความรู้มีความสำคัญสูงสุด แม้แต่มนุษย์เองก็สามารถถูกลดทอนลงเป็นเพียงวัตถุหรือสิ่งที่ถูกศึกษา เพื่อตอบสนองความอยากรู้ของความรู้ได้ (ดู Foucault, 1977a, esp. 163-164)

10. ต้นฉบับภาษาอังกฤษมีดังนี้: “We must cease once and for all to describe the effects of power in negative terms: it ‘excludes,’ it ‘represses,’ it ‘censors,’ it ‘abstracts,’ it ‘masks,’ it ‘conceals.’ In fact, power produces; it produces reality; it produces domains of objects and rituals of truth.”

ส่วนการวิเคราะห์ว่าทกรรม (discourse analysis) โดยสารสำคัญแล้วก็คือ การพยากรณ์ศึกษาและสืบค้น ถึงกระบวนการ ขั้นตอน ลำดับเหตุการณ์ และรายละเอียดปลีกย่อย ต่าง ๆ ใน การสร้างเอกลักษณ์และความหมายให้ กับสรรพสิ่งที่ห้อมาอยู่ในสังคมในรูปของว่าทกรรม และภาคปฏิบัติการของว่าทกรรมว่าด้วย เรื่องนั้น ๆ ว่ามีความเป็นมาอย่างไร มีการต่อสู้ เพื่อช่วงชิงการนำ (hegemony) ใน การกำหนด กฎเกณฑ์ว่าด้วยเรื่องนั้น ๆ อย่างไรบ้าง มีความ เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับบุคคล สถานบัน สถานที่ เหตุการณ์ อะไรบ้าง และผลกระทบที่เกิดขึ้นจาก การสร้าง รวมตลอดถึงการเก็บกด/ปิดกั้น สิ่ง เหล่านี้ของว่าทกรรมมีอย่างไร กล่าวอีกนัยหนึ่ง หัวใจของการวิเคราะห์ว่าทกรรมอยู่ที่การพิจารณา คันหาว่า ด้วยวิธีการหรือกระบวนการใดที่สิ่ง ต่าง ๆ ในสังคมถูกทำให้กลายเป็นวัตถุเพื่อการ ศึกษา/เพื่อการพูดถึงของว่าทกรรม (an object of discourse/discursive object; ดู Foucault, 1972b: 40-49) หรือก็คือ การพิจารณาถึงภาค ปฏิบัติการจริงของว่าทกรรมนั้นเอง วัตถุธรรม ของว่าทกรรมนี้ พูดก็ได้หมายถึงโลกวัตถุที่ สามารถจับต้องได้ แต่หมายถึงชุดของความ สัมพันธ์ที่มีความ слับซับข้อนในสังคม (a complex group of relations) ที่เป็นตัวกำหนดการ พูดถึงสิ่งนั้น ๆ เช่น บรรดาสถานบันต่าง ๆ ในสังคม รวมตลอดถึงระบบเศรษฐกิจ กระบวนการทาง สังคม แบบแผนพฤติกรรม จริตปฏิบัติ เทคนิค วิทยาการ ระบบการจัดประเพณียแยกต่าง ๆ ในสังคม แต่ที่สำคัญยิ่งไปกว่านั้นก็คือว่า ชุด ของความสัมพันธ์ที่ слับซับข้อนนี้มีได้ darungoyy ใน ตัว วัตถุธรรมของว่าทกรรมหรือโลกแห่งความ เป็นจริง แต่อยู่ภายใต้ตัววัตถุธรรมของว่าท- กรรม และเป็นตัวกำหนดการดำเนินอยู่ของวัตถุ ธรรมนั้น ๆ อีกต่อหนึ่งในรูปของว่าทกรรมหรือที่

ฟูโกเรียกว่า “a field of exteriority” (Foucault, 1972b:45) หรือบรรดาปัจจัยเงื่อนไขต่าง ๆ ที่ ก่อให้เกิดว่าทกรรมขึ้นมา

ฉะนั้น การพูดถึงการก่อตัวของวัตถุธรรม ของว่าทกรรม/หรือสิ่งที่ว่าทกรรมพูดถึง ก็คือ การพิจารณาศึกษาถึงชุดของความสัมพันธ์ที่เป็น ตัวกำหนดภาคปฏิบัติการของว่าทกรรมนั้นเอง อย่างไรก็ตาม ดังที่ผู้เขียนได้กล่าวมาแล้วข้างต้น และดังที่ได้รับฟังกับรับมินา (Dryfus and Rabinow, 1982:xx) ชี้ให้เห็นว่า ภาคปฏิบัติ การจริงของว่าทกรรมที่พูดให้ความสนใจ มีใช้ ภาคปฏิบัติการของว่าทกรรมทั่ว ๆ ไปในชีวิต ประจำวัน (speech acts) แต่เป็นภาคปฏิบัติการ ของว่าทกรรมเฉพาะด้านที่สำคัญ ๆ ในสังคม (serious speech acts) นั้นคือ ว่าทกรรมของ บรรดาผู้เชี่ยวชาญในแขนงวิชาต่าง ๆ ภาคปฏิบัติ การของว่าทกรรมจะเป็นตัวกำหนดขอบเขต ของสิ่งที่พูด/สิ่งที่ศึกษา ว่าจะพูดอย่างไร พูด เรื่องอะไร ใครเป็นผู้พูด จึงจะได้ความหมาย สื่อสารกันรู้เรื่องและเป็นที่ยอมรับในสังคม นอกเหนือนี้ ภาคปฏิบัติการจริงของว่าทกรรมยัง สถาปนาผู้พูดให้มีอำนาจ/ความชอบธรรมในการ พูดถึงเรื่องนั้น ๆ อีกด้วย เช่น แพทย์มีอำนาจ/ ความชอบธรรมในการพูดถึงความเจ็บป่วย สุขภาพอนามัยของคนไว้ หรือนักเศรษฐศาสตร์ พูดถึงการพัฒนาเศรษฐกิจ เป็นต้น แต่มิได้ หมายความว่าผู้พูดเหล่านี้ สามารถพูดอะไรก็ได้ ตามใจชอบ หรือมีอิสระเสรีในการพูด แต่ต้องพูด ตาม/ภายใต้กฎเกณฑ์ของว่าทกรรมว่าด้วยเรื่อง นั้น ๆ เช่น ว่าทกรรมทางการแพทย์หรือว่าทกรรม ทางเศรษฐศาสตร์ตามตัวอย่างข้างต้น

ดังนั้น สำหรับการวิเคราะห์ว่าทกรรมแล้ว มนุษย์หรือผู้พูดจึงเป็นเพียง “ร่างทรง” หรือผู้ที่ กระทำการ/ตอกย้ำ/ผลิตช้า (enact) กฎเกณฑ์ ของสิ่งที่พูด มากกว่าคิดคันหรือสรรสัง

ระบบ/กฎเกณฑ์ใหม่ขึ้นมา เพราะถ้าเป็นแบบหลัง ก็ส่อสารกับคนในวงการไม่รู้เรื่อง กล่าวอีกนัยหนึ่งผู้พูดสามารถพูดได้ภายใต้กรอบของวิชาชีวกรรมว่าด้วยเรื่องนั้น ๆ เท่านั้น จะนั้น วาทกรรมจึงเป็นตัวกำหนดกฎเกณฑ์ว่าใครจะเป็นผู้พูด พูดอะไร พูดเมื่อไร และพูดอย่างไร ประโยชน์เดียวกัน ถ้าหากพูดโดยบุคคลที่มีฐานะทางสังคมแตกต่างกัน ต่างโอกาส ต่างสถานที่กัน ความหมายก็ไม่เหมือนกัน เช่น แพทย์พูดกับคนไข้ในบริบทของการตรวจรักษาว่า “อาการป่วยของคุณไม่น่าวิตก” ย่อมมีความหมายและความน่าเชื่อถือมากกว่าญาติของคนไข้พูดกับคนไข้ในประโยชน์เดียวกันในบริบทของการปลอบโยน/เยี่ยมไข้ เป็นต้น

ยิ่งไปกว่านั้น ประเด็นสำคัญของการวิเคราะห์วาทกรรมยังมิได้อยู่ที่ว่า คำพูดนั้นจริง หรือเท็จ อาย่างที่บรรดานักทฤษฎีแนวปฏิฐานนิยมและประจักษ์นิยม (positivists and empiricists) สนใจ แต่ความสนใจกลับอยู่ที่กฎเกณฑ์ชุดหนึ่งที่เป็นตัวกำหนดให้การพูดนั้น ๆ เป็นไปได้มากกว่าเรื่องของเท็จหรือจริง กฎเกณฑ์เหล่านี้อยู่ในตัววาทกรรม อยู่ในภาคปฏิบัติการจริงของวาทกรรมไม่ใช่อยู่ภายนอกวาทกรรม เมื่อเป็นเช่นนี้ จุดแตกหักของการวิเคราะห์วาทกรรม จึงอยู่ที่ตัววาทกรรม และภาคปฏิบัติการของวาทกรรม ไม่ใช่เศรษฐกิจ สังคม การเมือง หรือวัฒนธรรมอย่างที่นิยมกระทำกันในแนวทางวิเคราะห์แบบอื่น ๆ ในเรื่องนี้ฟูโก้กล่าวไว้อย่างแหลมคมว่า: “วาทกรรมมิใช่ทางผ่าน หรือที่แสดงออก (ปกปิด) ของความปรารถนา แต่วาทกรรมคือตัวความปรารถนา และถ้าหากดูจาก

ประวัติศาสตร์ที่ผ่านมา วาทกรรมมิใช่เป็นเพียงผลลัพธ์อันเกิดจากการต่อสู้เพื่อเปลี่ยนแปลงระบบของการครอบงำ แต่วาทกรรมในตัวของมันเองคือการต่อสู้และการครอบงำ วาทกรรมคือตัวอำนาจที่ต้องเข้าไปจัดการ/ยึดเอาไว้” (Foucault, 1970a:52-53¹¹ และเบรียนเทียนกับ Foucault, 1972b:48, 76)

กล่าวโดยทั่วไปแล้ว กระบวนการหรือขั้นตอนในการวิเคราะห์วาทกรรม (ดูเบรียนเทียนกับ Shapiro, 1981: 155-164) จะเริ่มต้นด้วยคำถามที่ดูเหมือนง่ายและมีความเป็นรูปธรรมสูงว่า อะไรคือสิ่งที่กำลังพูดถึง/ศึกษา หรือ วาทกรรมของสิ่งนั้นคืออะไร เช่น การวิเคราะห์วาทกรรม การพัฒนา ก็จะเริ่มต้นด้วยคำถามที่พื้น ๆ ที่สุด และดูเหมือนง่ายที่สุดว่า “อะไรคือสิ่งที่เรียกว่า ‘การพัฒนา’” (what is development?) แต่การตั้งคำถามดังกล่าวของแนวการวิเคราะห์วาทกรรม มิใช่ด้วยวัตถุประสงค์ที่ต้องการสร้างหรือกำหนดคำนิยามที่แน่นอน ตายตัว ชัดเจน และสามารถวัดค่าในเชิงปริมาณได้ให้กับสิ่งที่ศึกษา/พูดถึง อย่างความพยายามของนักทฤษฎีแนวปฏิฐานนิยมและประจักษ์นิยมที่เรียกว่า “คำนิยามเชิงปฏิบัติการ” (operational definition) แต่เป็นการตั้งคำถามเพื่อต้องการตรวจสอบหรือสืบค้นว่าเอกสารลักษณ์และความหมายของสิ่งที่เรียกว่า/คือว่า “การพัฒนา” นั้นถูกสร้างขึ้นมาได้อย่างไรและมีการเปลี่ยนแปลงอย่างไรบ้าง (formation and transformation) ระยะแรกฟูโก้เรียกกระบวนการสืบค้นนี้ว่า “genealogy” ต่อมาได้มีการปรับเปลี่ยนและเรียกใหม่ว่า

11. ต้นฉบับภาษาอังกฤษมีดังนี้: “discourse is not simply that which manifests (or hides) desire – it is also the object of desire: and since, as history constantly teaches us, discourse is not simply that which translates struggles or systems of domination, but is the thing for which and by which there is struggle, discourse is the power which is to be seized.”

“กระบวนการในการทำให้สรรพสิ่งกล้ายเป็นประเด็นปัญหาที่ต้องได้รับการศึกษา/พูดถึง” (problematization, ดู Foucault, 1985:1-32, esp. 14-24) ยิ่งไปกว่านั้น การหาความหมายของวิเคราะห์วิชากรรม ยังมิใช่เป็นการบุดหรือเจาะลึกเพื่อค้นหาความหมายที่ซ่อนเร้น/ปกปิดอยู่ในสิ่งที่ศึกษาอย่างวิธีการของนักทฤษฎีแนวการตีความ (hermeneuticists) หรือนักทฤษฎีแนวโครงสร้างนิยม (structuralists) กระทำแต่เพื่อศึกษาถึงชุดของกฎเกณฑ์ที่เป็นตัวกำหนดสร้างความหมาย (forms) ให้กับสิ่งที่เรียกว่า “การพัฒนา” ในรูปของวิชากรรมและภาคปฏิบัติ การของวิชากรรมว่าด้วยการพัฒนามากกว่าฟูโก้เรียกวิธีการศึกษาแบบนี้ของเขาว่า “archaeology” (ดู Foucault, 1972b)

การคามคำตามที่ดูเรียนง่ายและพื้น ๆ ว่าสิ่งนั้น/สิ่งนี้คืออะไร เพื่อค้นหาวิชากรรมและภาคปฏิบัติการของวิชากรรมว่าด้วยเรื่องนั้น ๆ นอกจากจะทำให้เราเห็นถึงโยงใยของความสัมพันธ์เชิงอำนาจในสังคมที่สิ่งนั้นดำรงอยู่แล้ว ยังทำให้เราเห็นถึงความลึกลับเปลี่ยนแปลงมาก กว่าความเป็นเอกภาพ แห่งอน ตายตัวของสรรพสิ่งต่าง ๆ ในสังคม ด้วยว่าเป็นเพียงผลผลิตของ วิชากรรมชุดหนึ่งเท่านั้น ในส่วนของการพัฒนา คำตามที่ว่าอะไรคือการพัฒนานั้น จะช่วยให้เราเห็นถึงโยงใยของอำนาจในสังคมและระหว่างสังคมว่าใครมีอำนาจ/ความชอบธรรมที่จะพูดถึงเรื่องของการพัฒนา และพูดอย่างไร ทำไม่ถึงเป็นเช่นนั้น เช่น ด้วยวิธีการใด และด้วยเหตุผลอะไรที่นักเศรษฐศาสตร์สามารถผูกขาดพูดถึงเรื่องของการพัฒนา และยังเป็นการพูดถึงการพัฒนาในแบบเดียวด้วย ยิ่งไปกว่านั้น บรรดาลักษณะทางเศรษฐศาสตร์เหล่านี้ยังทำตัวเสมอ “ผู้พิพากษา” ที่กำหนดตัดสินว่าอะไรคือการพัฒนาอีกด้วย

เมื่อรู้อย่างคร่าว ๆ ว่าสิ่งที่ต้องการศึกษา/พูดถึงคืออะไรแล้ว ด้วยการดูว่ามีกฎเกณฑ์อะไรกำกับการพูด การเขียน การคิดในเรื่องนั้น ๆ ขั้นตอนต่อไปของการวิเคราะห์วิชากรรมก็จะดูว่า สิ่งที่วันนี้มีหน้าที่/บทบาทอย่างไรในสังคม คือ ดูภาคปฏิบัติการจริงของวิชากรรมในเรื่องนั้น ซึ่งจะช่วยให้เราเห็นถึงโยงใย/เครือข่ายของสภาพสังคมที่วิชากรรมชุดนั้นดำรงอยู่ว่ามีรายละเอียดเล็กๆ น้อยๆ ในอย่างไรบ้าง คล้าย ๆ กับที่บอร์โด (Bordo, 1993) ได้แสดงให้เห็นอย่างน่าสนใจในการศึกษาเรื่อง “เรือนร่างสตรี” (female bodies) ของเราว่า ในสังคมตะวันตก มีกระบวนการสร้างสิ่งที่เรียกว่า “เรือนร่างสตรีที่สวย” (perfect body) อย่างไร ทำไมเรือนร่างสตรีที่ถือกันว่า “สวย” ในสังคมตะวันตกจึงต้องเป็นแบบนั้น เช่น ผอม สูง มีส่วนเว้า ส่วนโคง ส่วนนูนเฉพาะที่ ฯลฯ ด้วยวิธีการและกระบวนการ การได้ร่างกายของสตรีเฉพาะบางประเภท ถูกทำให้กล้ายเป็นสิ่งที่น่าดึงดูดในเพื่อการเผยแพร่ ด้วยสายตาของเพศชาย และจากการศึกษาเรื่อง เรือนร่างสตรีที่สวยนี้เอง บอร์โดได้แสดงให้เห็นว่า มีวิชากรรมชุดหนึ่งกำกับความสวยของเรือนร่างสตรี ด้วยการสืบคันกลับไปเพื่อชี้ให้เห็นว่า รูปร่างสตรีที่พึงประธานนั้น คือผลรวมหรือการตกลงร่วมของพลังอำนาจต่าง ๆ ที่สถาบัตช์ชั้นในสังคมตะวันตก และมีภาคปฏิบัติการจริงของวิชากรรม ว่าด้วยเรือนร่างสตรีที่สวย เช่น ต้องมีวิธีการควบคุมอาหาร การควบคุมร่างกาย (การออกกำลังกาย) รวมตลอดถึงการทำศัลยกรรมต่างๆ เพื่อให้ดู “สวย” ตามกฎเกณฑ์ว่าด้วยความสวยที่วิชากรรมกำหนดขึ้น

อย่างไรก็ตาม ในงานช่วงสุดท้ายของฟูโก เขายังได้ปรับเปลี่ยนบทบาทสตรีการวิเคราะห์วิชากรรมไปสู่เรื่องของ การศึกษากระบวนการในการสร้าง/สถาปนาตัวตนของคนในสังคม

(modes/forms of subjectivation) มากกว่า เรื่องของกฎเกณฑ์ (codes/rules) ซึ่งถือเป็น สาระสำคัญของวิธีการศึกษาที่เรียกว่า “archaeology” (ดู Foucault, 1985) เพราะฟูโกริม tron หนังชัดว่า สุดยอดของอำนาจและการครอบงำอยู่ที่การสร้างตัวตน การทำให้มนุษย์ กลายเป็นตัวตนใหม่ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะ แต่เปลี่ยนแปลงไปตามเทคนิควิทยาการในการสร้าง ตัวตนให้กับมนุษย์ในแต่ละยุคสมัย หรือที่ฟูโก เรียกว่า “technologies of the self” (ดู Foucault, 1988:16-49) นั่นคือ เทคนิควิทยาการเกี่ยวกับ ตัวตนของมนุษย์ในแต่ละยุคสมัยสร้างเอกลักษณ์/ ความเป็นตัวตนของมนุษย์แตกต่างกันไป เช่น ใน ยุคสมัยของกรีกและโรมัน “การดูแลตัวเอง” (take care of yourself/the care of the self, ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน Foucault, 1986) มี ความสำคัญมาก เพราะถ้าหากสุภาพสมบูรณ์ แข็งแรงก็สามารถช่วยเหลือคนอื่นและชุมชนได้ แต่ในยุคต่อมา เทคนิควิทยาการเกี่ยวกับตัวตน ของมนุษย์ได้เปลี่ยนไปสู่เรื่องของ“การรู้จักตัวเอง” (know yourself/self-knowledge) ซึ่งผุด ขึ้นมาบดบังเรื่อง “การดูแลตัวเอง” ด้วยการทำให้เห็นว่า การเน้นการดูแลตัวเองเป็นการเห็นแก่ตัว ไม่เสียสละและขาดความรับผิดชอบ แต่ “การ รู้จักตัวเอง” ก็มาพร้อมกับเรื่องของอำนาจและ การทำให้สับยอม เพราะการรู้จักตัวเองต้อง กระทำการประณาม/ปรามาถตัวเอง (self-renunciation), การเคร่งครัดเข้มงวดกับตัวเอง (asceticism) และการเจียมตัวรู้จักฐานะของตัว เอง เช่น เป็นมนุษย์ไม่ใช่พระเจ้า เป็นต้น จะนั้น เทคนิควิทยาการในการสร้างตัวตนก็คือเทคนิค วิทยาการของอำนาจที่แบบยลอิกแบบหนึ่ง นอก เห็นอีกจากเทคนิคที่เรียกว่า “ความรู้”

นอกจากนั้น เทคนิควิทยาการเกี่ยวกับตัว ตนของมนุษย์ ยังนำไปสู่การเล่นเกมว่าด้วย

ความจริง (a truth game) ที่นำสนใจอย่างมาก ด้วย ดังที่ฟูโกชี้ให้เห็นในคริสตศาสนายุคแรก ๆ (ดู Foucault, 1988:39-40) ว่า ศาสนาคริสต์ เป็นศาสนาแห่งการปลดปล่อย สามารถ เปลี่ยนแปลงคนจากสภาวะหนึ่งไปสู่อีกสภาวะ หนึ่งได้ เช่น จากคนทำบาป/ทำความผิดไปสู่ ความมีชีวิตใหม่ผ่านเทคนิควิธีการสารภาพบาป (confession), หรือจากความตายไปสู่ความ เป็นอมตะหรือนิรันดร์ผ่านเงื่อนไขกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่ศาสนาคริสต์กำหนดขึ้น จะนั้น นอกจาก ครรภาระแล้ว สิ่งที่ศาสนาคริสต์สร้างให้เกิดขึ้นก็คือ “ความจริง” ชุดหนึ่งที่เป็นจริงด้วยเงื่อนไข กฎ เกณฑ์ต่าง ๆ ที่ศาสนาคริสต์กำหนดให้เป็นจริง เช่น ในฐานะที่เป็นคริสตศาสนิกชน จะต้องเชื่อ ว่าสิ่งนั้น สิ่งนี้จริงในคริสตศาสนា ต้องเชื่อใน ความเป็นจริงของคัมภีร์ใบเบิล และที่สำคัญที่สุด ต้องรู้จักตัวเองว่าเป็นใคร มีความรู้สึกอย่างไร ยอมรับความผิดและพร้อมจะเปิดเผย/สารภาพ ความเป็นตัวตนของตนต่อพระผู้เป็นเจ้าหรือผู้อื่น เพื่อชำระล้างจิตวิญญาณของตัวเองให้สะอาด จะ ได้เข้าถึงพระผู้เป็นเจ้าได้ เมื่อเป็นเช่นนี้ ความ จริงของศาสนาคริสต์ก็คือความจริงเกี่ยวกับตัว ตนของคนที่นับถือศาสนาคริสต์ นั่นเอง

แต่การกล่าวเช่นนี้มิได้หมายความว่าฟูโกไม่ เห็นความสำคัญของกฎเกณฑ์อีกต่อไป ตรงกัน ข้ามฟูโกเพียงต้องการเน้นย้ำให้เห็นว่า ยังมีภาค ปฏิบัติการของวากธรรมที่สำคัญมาก อีกด้วยหนึ่ง ในสังคมมนุษย์ ที่ยังไม่ได้รับการสอนใจศึกษา สืบ คัน และตรวจสอบอย่างจริงจัง นั่นคือ ภาค ปฏิบัติการของวากธรรมว่าด้วยตัวตนของเราเอง โดยฟูโกได้หยิบยกเอาตัวอย่างที่น่าสนใจเกี่ยวกับ ตัวตนชนิดหนึ่งที่เรียกว่า “คนมีศีลธรรม/จริย ธรรม” (an ethical subject) ขึ้นมาอภิปราย (ดู Foucault, 1985:25-32) เพื่อแสดงให้เห็นว่า เรื่องของศีลธรรม (morality) นั้น มีความ

หมายเพียงแค่ ๆ ถึงการกระทำตามกฎหมาย และมาตรฐานทางศีลธรรมล้วน ๆ แต่เป็นเรื่องของการสร้างเอกลักษณ์หรือตัวตนของคนในสังคมอีกด้วย เนื่องจากในทางปฏิบัติจริง มีซึ่งว่างหรือระยะห่างที่ก่อวังมาระหว่างกฎหมายที่กฎหมายและคุณค่าทางศีลธรรม กับการกระทำ การปฏิบัติตัวจริง เพราะกฎหมาย (code) กับการปฏิบัติจริง (practices) เป็นคนละเรื่องกัน และซองว่างหรือระยะห่างนี้เอง ที่ทำให้เกิดสนานหรือเครือข่ายໂโยงໃยของวากกรรมว่าด้วยศีลธรรมขึ้นมา เปิดโอกาสให้กับคนในสังคมมีอิสระที่จะเคลื่อนไหวว่าจะทำด้วยเป็น “ผู้มีศีลธรรม” มากน้อยกว่ากันเพียงใด และด้วยวิธีการใด ภายใต้กฎหมายและมาตรฐานทางศีลธรรมดังกล่าว เพราะฉะนั้น การมีศีลธรรม จึงมิใช่เป็นเรื่องของความรู้สึกผิดชอบชั่วตือย่างที่นิยมเข้าใจกันเพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่ยังเป็นเรื่องที่แยกไม่ออกจากการบวนการในการสร้างตัวตนให้กลายเป็นผู้มีศีลธรรม (an ethical subject) ขึ้นมา เพราะคนเราสามารถทำตัวให้เป็นผู้มีศีลธรรมได้ด้วยเหตุผลและวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกันมากมาย เช่น เพื่อให้เกิดการยอมรับ, เพื่อเป็น “นาย” ของตัวเอง เพราะสามารถควบคุมกิเลสตัณหาของตัวเองได้, เพื่อต้องการ “ปลีกภิเวก” เพื่อพัฒนาเงื่อนไขจากโลกที่วุ่นวาย, หรือเพื่อความเป็นอิมดะหลังจากตายไปแล้ว เป็นต้น นั่นคือ นอกจากกฎหมายที่ถือเป็นสาระสำคัญของวิธีการศึกษาแบบ “archaeology” แล้ว ฟูโก้ยังหันมาให้ความสำคัญกับความเป็นประวัติศาสตร์ (genealogy/historicity) และเครือข่ายໂโยงໃยของกระบวนการสร้างสิ่งที่เรียกว่า “ความมีศีลธรรม” อีกด้วย ฟูโก้กล่าวไว้อย่างชัดเจนว่า

“ไม่มีการกระทำที่มีศีลธรรมแบบใดที่ไม่ได้อ้างอิงกฎหมาย/มาตรฐานทางศีลธรรม; ไม่มีกฎหมาย/มาตรฐานทางศีลธรรมใด ที่ไม่นำไปสู่การสร้างตัวตนแบบหนึ่งขึ้นมาในฐานะที่เป็นผู้มีศีลธรรม; และก็จะไม่มีการสร้างคนที่มีศีลธรรมขึ้นมา หากปราศจากซึ่งระบบ/กระบวนการในการสร้างตัวตนที่เป็นตัวกำหนดการประพฤติปฏิบัติตัวแบบหนึ่ง การกระทำที่มีศีลธรรม จึงแยกไม่ออกจากบรรดាពุ่ปแบบต่าง ๆ ในการสร้างตัวตน” (Foucault, 1985:28)¹²

ดังนั้น เรื่องของความมีศีลธรรม (รวมตลอดถึงเรื่องอื่น ๆ ในสังคม) จึงแยกไม่ออกจากเรื่องของพุทธกรรม/การกระทำ, กฎหมาย และกระบวนการในการสร้างตัวตนให้กลายเป็น “ผู้มีศีลธรรม” ขึ้นมา การให้ความสำคัญกับเรื่องของกฎหมายเพียงอย่างเดียวอย่างวิธีการศึกษาแบบ “archaeology” จึงไม่เป็นการเพียงพอ แต่จะต้องเพิ่มเติม ด้วยการให้ความสำคัญกับกระบวนการในการสร้างตัวตนในฐานะที่เป็น “ผู้มีศีลธรรม” ด้วย

จากที่กล่าวมาทั้งหมดเกี่ยวกับวากกรรมและการวิเคราะห์วากกรรมข้างต้น คงพожะช่วยให้เราเห็นถึงความน่าสนใจของการนำเอาการวิเคราะห์วากกรรมมาใช้กับการศึกษาการพัฒนา ผู้เขียนมีความเห็นว่าคุณปการบrageการแรกของ การวิเคราะห์วากกรรมได้แก่ การช่วยให้เราเห็นถึง “ชาตุแท้” ของสิ่งที่เรียกว่า “การพัฒนา” ว่า มิใช่เป็นเรื่องแคบ ๆ เกี่ยวกับความจริงๆเดิบโตทางเศรษฐกิจ ความเจริญก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยี

12. ต้นฉบับภาษาอังกฤษมีดังนี้: “There is no specific moral action that does not refer to a unified moral conduct; no moral conduct that does not call for the forming of oneself as an ethical subject; and no forming of the ethical subject without “modes of subjectivation” and an “ascetics” or “practices of the self” that support them. Moral action is indissociable from these forms of self-activity, ...”

นิคิวทิยาการ หรือการเปลี่ยนแปลงทางด้านการเมือง สังคม และวัฒนธรรม แต่การพัฒนาในตัวของมันเองเป็นเรื่องของการต่อสู้ที่หลากหลาย และรอบด้าน เพื่อช่วงชิงการนำในการสร้างกฎ-เกณฑ์ที่เป็นตัวกำหนดหรือสร้างความหมาย และการดำเนินอยู่ของสิ่งที่เรียกว่า “การพัฒนา” ในรูปของวากกรรมการพัฒนา จากนั้นก็พยายามสถาปนาวากกรรมชุดดังกล่าวให้เป็นที่ยอมรับกันอย่างกว้างขวางในสังคมและระหว่างสังคม เพื่อเปลี่ยนสถานภาพจากวากกรรมธรรมชาติหนึ่งในเครือข่าย/โยงใย ของกลุ่มวากกรรมในสังคม (ensembles of discourse) สู่การเป็นวากกรรมเฉพาะด้าน หรือที่ฟูโกเรียกว่า “the individualization of discourse” (Foucault, 1972a:54) นั่นคือ แม้แต่วากกรรมเองก็ไม่พ้นเรื่องของเทคนิคิวทิยาการจัดระเบียบหรือการสร้างความเฉพาะเจาะจง (individualizing techniques) ฉบับนี้ เรื่องของการพัฒนา จึงมิใช่เรื่องของความรู้ เทคนิคิวทิยาการ ข้อมูล ข่าวสาร หรือความเจริญก้าวหน้าล้วน ๆ อย่างที่พยายามจะทำให้เข้าใจกัน แต่การพัฒนาเป็นเรื่องของอำนาจและการต่อสู้ทางการเมือง เพื่อช่วงชิงการนำ ในการสร้าง/กำหนดกฎเกณฑ์ชุดหนึ่งขึ้นมา เพื่อใช้เป็นกรอบในการพูดถึง เขียนถึง อธิบาย ทำความเข้าใจ ตัดสิน สิ่งที่เรียกว่า “การพัฒนา” มากกว่า ดังนั้น การวิเคราะห์วากกรรมมักคือการสืบค้นเพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่างชุดของภาคปฏิบัติการของวากกรรมต่าง ๆ ในสังคมว่า แต่ละภาคปฏิบัติการมีความสัมพันธ์กันอย่างไร หรือที่ฟูโกเรียกว่า “สนามของวากกรรม” (discursive field)

อย่างไรก็ตาม การวิเคราะห์วากกรรมในงานศึกษานี้ จะไม่กระทำในลักษณะที่แข็งทื่อ ในความหมายที่ยกให้วากกรรมมีอำนาจสูงสุดเด็ดขาด ในฐานะที่เป็นตัวกำหนดหรือสร้างความ

หมายและการดำเนินอยู่ให้กับสรรพสิ่งต่าง ๆ ในสังคมแต่เพียงฝ่ายเดียว ดังที่การวิเคราะห์แนวนี้ มักถูกวิพากษ์วิจารณ์อย่างผิด ๆ ฟูโก弄ก์ ระบุหนังสือปัญหานี้ดี (ดู Foucault, 1980a:92-102) แต่การวิเคราะห์วากกรรมในงานศึกษานี้ จะมีพื้นที่ให้กับโลกแห่งความเป็นจริงด้วยว่า สามารถมีปฏิกริยาตอบโต้ ต่อต้าน ขัดขืน หรือส่งเสริมวากกรรมได้ด้วย นั่นคือ งานศึกษานี้จะพยายามแสดงให้เห็นถึงบทสนทนาระหว่าง วากกรรมว่าด้วยการพัฒนา กับสังคมของประเทศ “โลกที่สาม” ในฐานะที่เป็นตัวของตัวเอง ไม่ใช่ในฐานะที่เป็นวัตถุที่ถูกเขียน ศึกษา หรือพูดถึงของวากกรรมฝ่ายเดียว กล่าวคือไม่ปล่อยให้วากกรรมกระทำอะไรตามใจชอบ กล่าวอีกนัยหนึ่ง การวิเคราะห์วากกรรมในงานศึกษานี้ มีได้มองโลกแห่งความเป็นจริงของสังคมของประเทศ “โลกที่สาม” ว่าเป็นเพียงผ้าขาวหรือกระดาษเปล่า ที่รออยู่นั่ง ๆ เพื่อให้วากกรรมการพัฒนาเข้าไปขีดเขียนอะไรลงไปก็ได้ตามอำเภอใจ แต่คืนสถานภาพและความเป็นตัวของตัวเองให้กับสังคมของประเทศ “โลกที่สาม” ลดปลดปล่อยสังคมของประเทศ “โลกที่สาม” จากการเป็นวัตถุที่ถูกศึกษา/ที่ถูกพูดถึง หรือวัตถุธรรมของวากกรรมการพัฒนา สู่การเป็นตัวแสดงหรือผู้กระทำ (agent) อีกครั้งหนึ่ง (ดูต่อไปย่างของความพยายามทำองนี้ได้ใน Scott, 1992; Canning, 1994; Mouffe, 1992; และ Connolly, 1983)

คุณปการประการที่สอง การทำการวิเคราะห์วากกรรมมาใช้กับการศึกษาการพัฒนา ยังนำไปสู่ข้อสมมติฐานหลัก 2 ประการ ที่แตกต่างไปจาก การรับรู้โดยทั่ว ๆ ไปในแวดวงวิชาการ ที่สนใจศึกษาเกี่ยวกับเรื่องของการพัฒนาด้วยข้อสมมติฐาน/กระบวนการแรกได้แก่ การวิเคราะห์วากกรรมช่วยให้เราเห็นว่า งานเขียนทางวิชาการเกี่ยวกับ

การพัฒนานั้น มิได้กำหนดที่อย่างเป็นกลางหรือ เป็นวิทยาศาสตร์อย่างที่มักนิยมเข้าใจกัน แต่ งานเขียนเหล่านี้ทำหน้าที่ที่สำคัญยิ่ง แต่กลับถูก มองข้ามไปอย่างน่าเสียดาย ประการหนึ่ง คือการ สร้างและตีรังสีเอกสารชุดนี้ ภาพลักษณ์ (image) รวมตลอดถึงความหมายของสิ่งที่เรียกว่า “การ พัฒนา” ชุดหนึ่งขึ้นมา ในรูปของวิชาการ ที่เกี่ยวกับการพัฒนา ฉะนั้นการวิเคราะห์วิชาการ จึงช่วยให้เราเห็นว่าสิ่งที่ดูเหมือนว่าธรรมดางามๆ และไม่มีปัญหาอย่างหนังสือ คำรา หรืองาน เขียนทางวิชาการ รวมตลอดถึงตัวนักวิชาการ เองในฐานะที่เป็นผู้เขียน/ผู้แต่งนั้น จริง ๆ และ มีปัญหาและความยุ่งยากสลับซับซ้อนมาก (ดู Foucault, 1977b) ดังตัวอย่างที่ฟูโกชี้ให้เห็น เกี่ยวกับเอกสาร/ความเป็นอันหนึ่งอันเดียว กับ ของสิ่งที่เรียกว่า “หนังสือ” (book) ว่าไม่มีจริง สิ่งที่เรียกว่าหนังสือหรืองานเขียนนั้น เป็นเพียงที่ รวมหรือสนำมที่ยุ่งยากสลับซับซ้อนของวิชาการ ชุดต่าง ๆ มากกว่า (a complex field of discourse) ฟูโกกล่าวไว้อย่างน่ารับฟังยิ่งว่า

“ขอบเขต/พรอมแดนของสิ่งที่เรียกว่าหนังสือ ไม่เคยมีความชัดเจน: ความเป็นหนังสือมี มากกว่าชื่อเรื่อง, บรรทัดของตัวหนังสือด้วย แต่ต้นฉบับนั้น, หรือรูปแบบและโครงสร้างของ หนังสือ แต่หนังสือคือที่รวมของระบบการ อ้างอิงเกี่ยวกับหนังสือเล่มอื่น ๆ งานเขียนขึ้น อื่น ๆ และประโยชน์อื่น ๆ หนังสือเล่มหนึ่งจึง เป็นเพียงปมปมหนึ่งในเครือข่ายโยงใย ของ

การอ้างอิงซึ่งกันและกัน หนังสือประเภท หนึ่งก็จะมีระบบอ้างอิงถึงกันแบบหนึ่ง... ความเป็นเอกสารของหนังสือแต่ละประเภท จึงไม่เหมือนกัน หนังสือไม่ใช่เป็นเพียงวัตถุ ที่เราถือไว้ในมือ... เอกภาพของหนังสือเป็น เรื่องของการเบรี่ยนเที่ยบและความเปลี่ยน แปลง ทันทีที่เราเริ่มกังขา กับความเป็น เอกภาพของหนังสือ เรา ก็จะเริ่มเห็นว่า สิ่งที่ เรียกว่าหนังสือ/งานเขียนนั้น เป็นเพียงการ สร้างขึ้นของสนำมที่ยุ่งยากสลับซับซ้อน ของวิชาการชุดต่าง ๆ เท่านั้น” (Foucault, 1972b:23-24)¹³

เมื่อเป็นเช่นนี้ สาระสำคัญของการวิเคราะห์ วิชาการเหล่านี้ ผุดอะไร (what) เกี่ยวกับการ พัฒนา แต่ความสนใจกลับอยู่ที่การสืบค้นว่างาน วิชาการเหล่านี้ ผุดดึงการพัฒนาอย่างไร (how) มากกว่า โดยผู้เขียนมีความเห็นว่า การศึกษา ทำนองนี้ เป็นการศึกษาที่ค่อนข้างใหม่ และเป็น ประเด็นปัญหาที่ยังมิได้รับความสนใจอย่างจริงจัง จากนักวิชาการในแวดวงการศึกษาการพัฒนา ทั้ง ๆ ที่บุคคลเหล่านี้มีส่วนอย่างสำคัญในการ สร้าง/ผลิตงานเหล่านี้ขึ้นมา ยิ่งไปกว่านั้น การ สามารถทำให้วิธีการวิเคราะห์วิชาการมีความ ชัดเจนและเป็นรูปธรรมมากขึ้นด้วย ดังที่ฟูโกได้ แสดงให้เห็นอย่างน่าสนใจในการวิเคราะห์เรื่อง

13. ต้นฉบับภาษาอังกฤษมีดังนี้: “The frontiers of a book are never clear-cut: beyond the title, the first lines, and the last full stop, beyond its internal configuration and its autonomous form, it is caught up in a system of references to other books, other texts, other sentences: it is a node within a network. And this network of references is not the same ...; the unity of the book, ...; cannot be regarded as identical in each case. The book is not simply the object that one holds in one's hands; ... its unity is variable and relative. As soon as we question that unity, it loses its self-evidence; it indicates itself, constructs itself, only on the basis of a complex field of discourse.”

อำนาจของเข้า (Foucault, 1982) กล่าวคือ แทนการวิเคราะห์ตัวอำนาจ ฯ ซึ่งมีความเป็นนามธรรมสูงและจับต้องไม่ได้ พูดกลับหัน มาวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ (power relations) และการใช้อำนาจ (the exercise of power) หรือภาคปฏิบัติการจริงของอำนาจนั้นเอง และจากการวิเคราะห์การใช้อำนาจ พูดแสดงให้เราเห็นว่า อำนาจไม่ใช่เรื่องของความรุนแรง หรือความเห็นพ้องต้องกันเสมอไป แต่อำนาจ เป็นเรื่องของการกระทำ (action) และการใช้อำนาจที่สำคัญคือการสร้างโอกาส/ความเป็นไป ได้ให้เกิดการกระทำบางอย่างขึ้น (open field of possibilities/the possibility of conduct; p. 221) เช่น การใช้อำนาจการปกครอง (governmentality) ก็คือการสร้างโอกาสหรือความเป็นไปได้ให้เกิดการกระทำบางอย่างกับประชาชนในสังคม เช่น การกระทำต่อเด็ก สตรี ครอบครัว ชุมชน หรือ ประเทศในทางใดทางหนึ่ง เป็นต้น

การวิเคราะห์การใช้อำนาจ เพื่อทำความเข้าใจอำนาจของพูดกลับหัน ช่วยให้เราเห็นว่า ความสัมพันธ์เชิงอำนาจนั้น ผังรากลึกอยู่ในเครือข่าย/โยงใยของสังคม ไม่ใช้อยู่ภายนอกสังคมแล้วเข้ามายังการ/จัดการกับสังคม อย่างที่มักนิยมเข้าใจกัน ดังนั้น การมีชีวิตอยู่ในสังคม ก็คือการมีชีวิตอยู่ในเครือข่าย/โยงใยของความสัมพันธ์เชิงอำนาจนั้นเอง กล่าวคืออยู่ในเครือข่าย/โยงใยของการสร้างโอกาสหรือความเป็นไปได้ให้เกิดการกระทำบางอย่างขึ้น การใช้อำนาจจึงมิใช่เรื่องที่ง่าย ๆ หมายและฉบับฉบับ แต่เป็นกระบวนการที่ยุ่งยากและ слับซับซ้อนมาก ขึ้น กับสภาพของสังคมนั้น ดังนั้น เราจึงไม่สามารถศึกษาความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ผ่านการศึกษาสถาบันได้สถาบันหนึ่งในสังคมเป็นการเฉพาะ เช่น สถาบันทางการเมืองอย่างในกรณีของวิชา/นัก

รัฐศาสตร์ ยิ่งไปกว่านั้น การกล่าวว่า ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ผังรากลึกในเครือข่าย/โยงใยของสังคม มิได้หมายความว่าจะต้องมีแหล่งอำนาจหลักในสังคมเพียงแหล่งเดียว เช่นรัฐดังที่นิยมเข้าใจกัน แต่ในความเห็นของพูดกลับหัน รัฐมิใช่แหล่งอำนาจหลักในสังคม เพราะอำนาจ กระฉับกระเจ็บอยู่ทั่วไป แต่การที่รัฐสมัยใหม่มีอำนาจเพิ่มมากขึ้นทุกวัน ก็เพราะสามารถผนวก เอาบรรดาความสัมพันธ์เชิงอำนาจแบบต่าง ๆ ในสังคม เข้าไว้ในรัฐได้มากขึ้นเรื่อย ๆ ทำให้รัฐกลายเป็นแหล่งที่มีอำนาจควบคุม สร้างโอกาส/ความเป็นไปได้ให้เกิดการกระทำต่าง ๆ ขึ้นในสังคมได้หลากหลายรูปแบบมากกว่าแหล่งอำนาจอื่นเท่านั้น

ข้อสมมติฐานประการที่สอง งานศึกษานี้ ต้องการชี้ชวนให้เห็นว่า ในฐานะที่เป็นการสร้าง ของวิชากรรมชุดหนึ่ง เรื่องราวของการพัฒนา จึง มิใช่เรื่องของความรู้ เทคนิควิทยาการ ความจริง ข้อมูล หรือข้อเท็จจริงล้วน ๆ อย่างที่นิยมเข้าใจ กัน แต่เป็นเรื่องราวของการต่อสู้เพื่อช่วงชิงการ นำในการสร้าง และกำหนดกฎเกณฑ์ว่าอะไรคือ การพัฒนา และอะไรที่ไม่ใช่การพัฒนาในรูปของ วิชากรรมการพัฒนา และการทำให้วิชากรรมที่ สร้างขึ้นมาเป็นที่ยอมรับในวงกว้าง หรือดังที่ ยาเบอร์มาส (Jürgen Habermas) นักทฤษฎี แนววิพากษ์สังคม (critical theory) ที่โดดเด่น ผู้หนึ่ง เคยกล่าวไว้อย่างน่ารับฟังยิ่งในกรณีของ สิ่งที่เรียกว่า “ข้อเท็จจริง” (fact) ว่าจริง ๆ แล้ว ถูกสร้างหรือกำหนดขึ้นโดยมาตรฐาน/กฎเกณฑ์ ชุดหนึ่งมากกว่าเป็นจริงโดยตัวของมันเอง (“the facts are first constituted in relation to the standards that establish them;” Habermas, 1972:309) ในทำนองเดียวกัน พูดกลับหัน กระบวนการใน การสร้าง/สถาปนา/หรือทำให้ กลายเป็น “เหตุการณ์” (eventualization, ดู

Foucault, 1981:76-78) หรือ “ประเด็นปัญหา” (problematization, ดู Foucault, 1985:1-32) ขึ้นมาของสรรพสิ่งในสังคม โดยมีวัตถุประสงค์ คล้ายกับสาบอร์มاسคือเพื่อชี้ให้เห็นว่า “ไม่มีสิ่งใดชัดแจ้งและชัดเจนในตัวของมันเอง (self-evidence) มีแต่ถูกทำให้ชัดแจ้งผ่านมาตรฐาน/กฎเกณฑ์/เงื่อนไขบางชนิด การวิเคราะห์สิ่งที่เรียกว่า “เหตุการณ์” (event) และ “การทำให้กลایยเป็นประเด็นปัญหา” (problematization) ทำให้เห็นว่า สรรพสิ่งในสังคมเป็นเรื่องของการสร้าง/สถาปนาขึ้นของวากกรรม (the events of discourse; Foucault, 1972b:27) มากกว่าเกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติ แม้แต่สิ่งที่เรียกว่า “ธรรมชาติ” ก็เป็นเพียงเหตุการณ์หนึ่ง กล่าวคือ เป็นเรื่องของกฎเกณฑ์ เงื่อนไข เทคนิควิธีการ ต่างๆ ที่ทำให้กลایยเป็น “ธรรมชาติ” ขึ้นมา ฉะนั้น การพัฒนา กับกระบวนการในการสร้างสิ่งที่เรียกว่า “การพัฒนา” จึงเป็น “เหตุการณ์” หรือ “ประเด็นปัญหา” หนึ่งที่แยกไม่ออกรจากเรื่องของอำนาจ ความรู้ และความจริง เมื่อทรงคานะที่มีต่อสิ่งที่เรียกว่า “การพัฒนา” เปลี่ยนไป คำตามที่สามกีเปลี่ยนไปด้วย เช่น เรามีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องถามว่า ความหมายหรือคำนิยามว่าด้วย การพัฒนาที่ “ตรงอยู่ในขณะได้ขณะหนึ่งนั้น เป็นคำนิยามของใคร และทำไมจึงได้นิยามในลักษณะนั้น การนิยามดังกล่าวปิดกั้นหรือเชิดชู คนกลุ่มใดในสังคมเป็นการเฉพาะหรือไม่ อย่างไรด้วยเหตุผลและวิธีการใด เป็นต้น

คุณปการประการสุดท้ายของการวิเคราะห์ วากกรรมอยู่ที่ช่วยให้เราสามารถ สงสัย ตั้งคำถาม และตรวจสอบบรรดาสรรพสิ่งต่างๆ ในสังคมที่ห่อหุ้มเรารอยู่ ทำให้สิ่งเหล่านี้กลایย สgap เป็น “ประเด็น ปัญหา” ที่ต้องได้รับการตรวจสอบอย่างวิพากษ์รุนแรง หรือที่วิลเลี่ยน คอนนอลลี่ (Connolly, 1983) เรียกว่า

“controllability” มากกว่าเป็นสิ่งที่คุ้นเคย เคยชิน และยอมรับโดยปราศจากการตั้งค่าตาม/ตรวจสอบ นั่นคือ สำหรับการวิเคราะห์วากกรรมแล้ว ไม่มีสิ่งใดที่ได้รับการยกเว้นหรือยอมรับโดยปราศจากการตั้งค่าตาม/ตรวจสอบ เพียง เพราะเป็น “ธรรมชาติ” หรือ “ความจริง” อย่างวิธีการวิเคราะห์แบบอื่น ๆ ไม่มีการทึ่กทัก มองข้าม หรือด่วนสรุป ขณะเดียวกันก็ไม่มองสรรพสิ่งในฐานะที่หยุดนิ่ง เป็นเอกสาร แผ่นอน และตายตัว แต่ลืมให้เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ขึ้นกับการต่อสู้เพื่อช่วงชิงการนำในการนิยาม/สร้างความหมายให้กับสิ่งนั้น ๆ มากกว่า ทำให้เกิดการสนทนาระหว่าง วากกรรมกับสิ่งที่วากกรรมพูดถึง และที่สำคัญยิ่งไปกว่านั้นก็คือว่า การวิเคราะห์วากกรรมเปิดพรมแดน/เวทีใหม่ สำหรับการต่อสู้ในสังคมและระหว่างสังคมให้กวางไก่ไปจากเดิมที่วนเวียนอยู่แต่เรื่องของการเมืองแบบสถาบัน เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม โดยเพิ่มพื้นที่การต่อสู้ในเรื่องของวากกรรม (discursive space) เข้าไปด้วย

การพัฒนาในฐานะที่เป็นวากกรรม (development as discourse)

คำตามแรกที่นักทฤษฎีแนวการวิเคราะห์ วากกรรมจะต้องเผชิญในวงวิชาการสังคมศาสตร์ไทย ได้แก่ คำตามที่ว่า ทำไมจะต้องเป็น “วากกรรม” แทนที่จะเป็นเรื่องของทฤษฎี แนวความคิด กระบวนการทัศน์ อุดมการณ์ ชนชั้น รัฐ ฯลฯ อย่างที่เคยนิยมวิเคราะห์กันในอดีต นอกจากนี้ คำตามที่นักวิเคราะห์วากกรรมจะต้องตอบต่อ แนวทางการศึกษาการพัฒนา ก็คือว่า: ด้วยเหตุผล และความจำเป็นประการใด ที่เราจะต้องวิเคราะห์ การพัฒนาในฐานะที่เป็นวากกรรม มากกว่าในฐานะที่เป็นเรื่องของความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ความก้าวหน้าทางเทคนิควิทยาการ

หรือการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม การเมือง และวัฒนธรรมเป็นต้น สำหรับคำมาระกันนั้น ผู้เขียนคิดว่าได้ตอบไปแล้วอย่างค่อนข้างละเอียด ในหัวข้อ “วิชากรรมกับการวิเคราะห์วิชากรรม” ดังต้น ส่วนคำมาระที่สอง จะเป็นสาระสำคัญที่ผู้เขียนจะได้กล่าวถึงในรายละเอียดในที่นี้¹⁴

อย่างไรก็ตาม ก่อนที่จะผ่านเลยไปพูดถึง ความสำคัญและรายละเอียดเชิงรูปธรรมของการวิเคราะห์การพัฒนาในฐานะที่เป็นวิชากรรม ผู้เขียนมีข้อสังเกตเพิ่มเติมอีก 2 ประการเกี่ยวกับ การวิเคราะห์วิชากรรม ที่ทำให้การวิเคราะห์แนวโน้มแตกต่างไปจากการวิเคราะห์แบบที่เน้น ทฤษฎีหรืออุดมการณ์ กล่าวคือ ประการแรก การวิเคราะห์วิชากรรมมิได้แยกอย่างเด็ดขาด ระหว่างสิ่งที่เรียกว่า “ทฤษฎี” กับโลกแห่งความเป็นจริง ระหว่างอุดมการณ์กับความจริง หรือ ระหว่างสิ่งที่เป็นนามธรรมกับสิ่งที่เป็นรูปธรรม แต่การวิเคราะห์วิชากรรมช่วยให้เราสามารถบันทึกหรือจับภาพทั้งสองนี้ได้พร้อม ๆ กัน เพราะวิชากรรมในด้านของมันเองคือที่รวมของสิ่งเหล่านี้ไว้ด้วยกันในรูปของวิชากรรมและภาคปฏิบัติการของวิชากรรม และด้วยที่ผู้เขียนจะได้แสดงให้เห็นต่อไปข้างหน้า สำหรับเรื่องของการพัฒนาแล้ว การวิเคราะห์วิชากรรมจะช่วยให้เราเห็นทั้งด้านที่เป็นนามธรรมและรูปธรรมของการพัฒนาได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ประการที่สอง การวิเคราะห์วิชากรรมช่วยให้เราตระหนักรู้ว่า เรื่องของจุดยืน ความคิด ความเห็น ความเชื่อ ความรู้ ความหมาย ฯลฯ ของคนในสังคมนั้น มิใช่เป็นเรื่องของการต่อต้องอย่างรอบคอบหรือเป็นการตอกผลึกทางความคิด หรือเป็นผลมาจากการโดย

แบ่งแยกเดียวในเชิงเหตุผลหรือตรรกศาสตร์ แต่สิ่งเหล่านี้เป็นผลมาจากการกฎเกณฑ์ของวิชากรรม ชุดหนึ่งที่บุคคลนั้นรับมาและยึดถือไว้ นั่นคือ วิชากรรมเป็นตัวกำหนดจุดยืน ความคิด ความเห็น ความเชื่อ ความรู้ ความหมาย ฯลฯ ของเรา มากกว่าตัวเราเอง เป็นผู้กำหนดสิ่งเหล่านี้ดังที่นิยมเข้าใจกัน เมื่อเป็นเช่นนี้ จุดยืน ความคิด ความเห็น ความเชื่อ ความรู้ ความหมาย ฯลฯ ของคนในสังคมเกี่ยวกับสิ่งที่เรียกว่า “การพัฒนา” จึงขึ้นกับว่าบุคคลนั้นสามารถวิชากรรมว่าด้วยการพัฒนาแบบใด และนี่คือความสำคัญของสิ่งที่เรียกว่าวิชากรรมและการวิเคราะห์วิชากรรม

เมื่อเป็นเช่นนี้ การวิเคราะห์การพัฒนาในฐานะที่เป็นวิชากรรมจึงมีความสำคัญและจำเป็นอย่างมาก เนื่องจากช่วยให้เราเห็นว่าการพัฒนาในฐานะที่เป็นวิชากรรมมีคือ ระบบ กฎเกณฑ์ และกระบวนการในการสร้างเอกลักษณ์และความหมายชนิดหนึ่งขึ้นมา นอกจากนี้ การวิเคราะห์วิชากรรมยังช่วยให้เรามอง “ความรู้” ในฐานะที่เป็นทรรศนะหนึ่ง (perspective) เท่านั้น ไม่ใช่ความจริงสูงสุดหรือสัจธรรม ความเข้าใจ ส่องประการนี้ ทำให้เราเริ่มตระหนักรู้ถึงความรูนแรงของสิ่งที่เรียกว่า “การพัฒนา” ได้เด่นชัดขึ้น เพราะเมื่อความรู้มิได้มีฐานะเป็นความจริงสูงสุดอีกต่อไป แต่มีสถานภาพเพียงทรรศนะหนึ่งเท่านั้น ดังนั้น การที่จะทำให้ทรรศนะได้กล้ายථพเป็น “ความรู้” อันเป็นที่ยอมรับของสังคม ในวงกว้างจนกล้ายථเป็น “ความจริง” ขึ้นมาได้นั้น ย่อมหลีกเลี่ยงมิได้ที่จะต้องใช้ความรุนแรงในรูปแบบต่าง ๆ เช่นบังคับบัดบี้ยดให้เป็นในทำนองเดียวกัน ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาจึงมิใช่ความ

14. ในโลกวิชาการภาษาอังกฤษ ได้มีความพยายามที่จะนำเอกสารวิเคราะห์วิชากรรมแบบของมิเชล พูโก มาใช้กับการศึกษาการพัฒนาปัจจุบันแล้ว ดังตัวอย่างงานของ Escobar, 1984-85, 1988 และ 1992; DuBois, 1991; และ Parajuli, 1991 เป็นต้น แต่ในโลกวิชาการภาษาไทย ยังไม่ปรากฏความพยายามที่ทำนองนี้แต่อย่างใด ดังนั้น งานศึกษาของผู้เขียนชิ้นนี้ จึงอาจจัดได้ว่าเป็นงานบุกเบิกเพื่อเปิดพรมแดนใหม่ให้กับการศึกษาการพัฒนาในแวดวงวิชาการของไทย

จริงสูงสุด แต่เป็นเพียงทฤษฎีหนึ่งว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสังคม ไม่มีความเป็นสากลหรือเป็นธรรมชาติแต่อย่างใดทั้งสิ้น แต่การที่ทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาแบบหนึ่ง กลยุทธ์สากลเป็น “ความรู้” และ “ความจริง” ได้นั้น ก็ เพราะมีกระบวนการเชิงพาณิชย์อย่างทำให้กลยุทธ์นั้น ดังนั้น การพัฒนาจึงเป็นเรื่องของอำนาจ และความรุนแรงมากกว่าเรื่องของข้อเท็จจริง เทคนิควิทยาการ หรือความเจริญเดิบโถกทางเศรษฐกิจล้วน ๆ อย่างที่มักนิยมเข้าใจกัน

ยิ่งไปกว่านั้น การมองการพัฒนาในฐานะที่เป็นวิชาการ อำนาจ และความรุนแรง ยังช่วยให้เรามีมุมมองที่ฉีกแนวไปจากการรับรู้แบบที่ตั้งอยู่ และความเข้าใจนี้จะเป็นพื้นฐานที่สำคัญยิ่งในการขับคิดเกี่ยวกับการพัฒนาวิชาการ (discourse development) แบบอื่น ๆ ต่อไป เพราะจะสามารถนำเรามาสู่การพัฒนาวิชาการ เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงสังคมที่วิพากษ์และท้าทาย และไม่จำเป็นต้องผูกติดอยู่กับเรื่องของ “การพัฒนา” (development discourse) และในที่สุดจะนำเรามาสู่การสร้างวิชาการที่มีที่ว่างให้กับความแตกต่าง และหลากหลายมากกว่าวิชาการพัฒนาแบบที่ตั้งอยู่ ที่ต้องการลดทอนความแตกต่างและความหลากหลายลงให้เป็นเพียงความเหมือนกัน ดังที่ได้กระทำกันมาอย่างแข็งขันในวิชาการพัฒนา กระแสหลักตลอดช่วงเวลาเกือบครึ่งศตวรรษที่ผ่านมา

ฉะนั้น การกิจหลักของนักวิเคราะห์การพัฒนาในฐานะที่เป็นวิชาการ/ประการแรก จึงอยู่ที่การซึ่ชวนหรือแสดงให้เห็นถึงกระบวนการในการสร้างหรือสถาปนาความเป็นเจ้า (hegemony) ของวิชาการพัฒนาชุดหนึ่ง จนกลยุทธ์สากลเป็นวิชาการหลัก (hegemonic/

dominant discourse) ว่ามีรายละเอียด ขั้นตอน ความลับซับซ้อน และความเป็นมาอย่างไรบ้าง การกิจหลัก/ประการที่สอง ได้แก่การซึ่ชวนให้เห็นถึงความแยบยลของอำนาจและการครอบงำ ที่แห่งเร้นเข้ามาในรูปของ “ความรู้” และ “ความจริง” เกี่ยวกับการพัฒนา นั่นคือ หัวใจของการวิเคราะห์การพัฒนาในฐานะที่เป็นวิชาการอยู่ที่ การแสดงให้เห็นถึงรายละเอียด ขั้นตอน ความลับซับซ้อนและความเป็นมาของบรรดาเงื่อนไข ต่าง ๆ ที่นำไปสู่การก่อตัว/การเกิด และภาคปฏิบัติการจริงของวิชาการพัฒนาชุดหนึ่ง รวมตลอดถึงผลกระทบหรือผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจาก การกระทำการภาคปฏิบัติการจริงของวิชาการ การพัฒนาชุดนั้นด้วย

กล่าวอีกนัยหนึ่ง การวิเคราะห์การพัฒนาในฐานะที่เป็นวิชาการ ช่วยให้เราสามารถประทับกับตัวการพัฒนาหรือสิ่งที่เรียกว่า “การพัฒนา” ได้โดยตรง (development itself) เพราะเท่าที่ผ่านมาในรอบห้าคริสต์ทศวรรษแม้ว่าจะได้มีความพยายามพูดถึง/เขียนถึง/ขับคิดถึง/วิเคราะห์ฯลฯ การพัฒนาในแบบมุตต่าง ๆ ที่แตกต่างกันไปอย่างมากหมายหาคลาล แต่ก็ยังไม่ปรากฏว่ามีความพยายามใดที่สามารถตั้งคำถามกับตัวการพัฒนาได้อย่างตรง ๆ เป็นระบบ และจริงจังเท่ากับการวิเคราะห์วิชาการ แม้แต่ความพยายามที่ได้รับการชื่นชมและยกย่องอย่างมาก ในแวดวงการศึกษาการพัฒนาอย่างความพยายามที่เรียกว่า “ทางเลือกในการพัฒนา” (development alternatives) ก็ยังมิอาจจัด “ได้ว่าเป็นการตั้งคำถามกับความหมาย/คำนิยามของสิ่งที่เรียกว่า “การพัฒนา” อย่างถอนหายใจโคนได้เท่ากับการวิเคราะห์วิชาการ เพราจะลึก ๆ แล้ววิชาการ “ทางเลือกในการพัฒนา” ก็เป็นเพียงการสนับสนุน หรือตอกย้ำการพัฒนาที่ตั้งอยู่ในความหมายที่ว่า ยังไม่ได้ตั้งคำถามกับตัวการ

พัฒนาอย่างจริงจัง นั่นคือ “ไม่ว่าจะมีการเติมคำ คุณศัพท์เข้าไปข้างหน้าคำนามที่เรียกว่า “การ พัฒนา” ให้ดูสวยงามหรือพิสดารล้ำลึกเพียงใด เช่น “การหันกลับมาของคิดวีองของ การพัฒนา กันใหม่” (rethinking development) หรือ “ทางเลือกใหม่ในการพัฒนา” (new/another/ alternative development) และไม่ว่าจะมีการวิพากษ์วิจารณ์ความล้มเหลวและความล่าวัยของสิ่งที่ เรียกว่า “การพัฒนา” อย่างแหลมคมเพียงใด เช่น การพยากรณ์ศึกษาถึงความล้มเหลวของการพัฒนา ในแง่ของเทคนิคการจัดการอย่างที่นิยมกระทำ กันในแวดวงการศึกษา นโยบายสาธารณะและ รัฐประศาสนศาสตร์เปรียบเทียบ โดยเฉพาะแนว ที่เรียกว่า “การนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติ” (implementation studies) หรือการ วิพากษ์วิจารณ์ความล้มเหลวของการพัฒนา อย่างสำนักทฤษฎีพึงพิง และสำนักเศรษฐศาสตร์ การเมือง เป็นต้น แต่ความพยายามเหล่านี้ก็ยัง ยืนอยู่บนฐานหรือกรอบของสิ่งที่เรียกว่า “การ พัฒนา” อยู่นั่นเอง เพราะประการแรก ยังคง มองเรื่องของ “ความด้อยพัฒนา” ว่าเป็นเรื่อง ของการขาดบางสิ่งบางอย่างที่สำคัญที่มีอยู่หรือ เป็นอยู่ในสังคมตะวันตกไป ประการที่สอง การ พัฒนาในด้านของมั�เอาจังคงเป็นสิ่งที่พึง ประการณาที่สุดที่ต้องบรรลุให้ถึง เนื่องจาก การพัฒนาคือสัจธรรม หรือความจริงสูงสุดหรือ ธรรมชาติที่บรรดาประเทศ “ด้อยพัฒนา” หรือ ประเทศ “โลกที่สาม” ต้องไขว่คว้ามาให้ได้ และ ประการสุดท้าย ความพยายามดังกล่าว ยัง เป็นการมองการพัฒนาจากจุดยืนของรัฐ และยัง คงให้รัฐมีบทบาทนำในเรื่องของการพัฒนา ไม่ใช่ ประชาชน จึงหลีกเลี่ยงมิได้ที่จะดึงเอาการ

พัฒนาไปอยู่กับอุดมการณ์ของรัฐ การพัฒนา จึงถูกทำให้เชื่อมโยงกับการสร้างชาติ การทำให้ เศรษฐกิจของประเทศไทยมีความเป็นปีกแห่งมั่นคง เป็นต้น

เมื่อไม่รื้อแล้วสร้างขึ้นใหม่ (deconstruction),¹⁵ ไม่ตั้งคำถ้ามกับคำนิยาม/ความหมายของสิ่งที่ เรียกว่า “การพัฒนา” แล้ว บรรดายุทธศาสตร์ ยุทธวิธี แผนนโยบาย โครงการ ฯลฯ ต่าง ๆ ที่ เกี่ยวกับการพัฒนา ก็จะลงด้วยการตอกย้ำ ขยาย หรือстанต่อคำนิยาม/ความหมายเดิมของการ พัฒนาให้แข็งแกร่งยิ่ง ๆ ขึ้น แทนที่จะล้มล้าง หรือทำลายความศักดิ์สิทธิ์ “ความจริง” ของสิ่ง ที่เรียกว่า “การพัฒนา” ลง เพราะความพยายาม ดังกล่าว ยังคงเป็นการกระทำภายใต้กรอบ กฎเกณฑ์ กติกา ภาษา หรือ “วาระกรรม” ของ การพัฒนา มากกว่าต้องการจะตั้งคำถ้ามกับสิ่ง เหล่านี้ หรือดังที่เอสโคบาร์ (Escobar, 1992) ได้แสดงให้เห็นอย่างน่าสนใจยิ่งว่า การวิเคราะห์ การพัฒนาในฐานะที่เป็นวาระกรรม ต้องการช่วย ให้เราข้ามพ้นไปจากเรื่องของ “ทางเลือกในการ พัฒนา” (development alternatives) สู่การ พัฒนาทางเลือกแบบอื่น ๆ ที่ไม่จำเป็นต้องเป็น เรื่องของ “การพัฒนา” (alternatives to development) หรือถ้าหากพูดในภาษาของผู้ เขียนงานศึกษานี้ก็คือว่า การวิเคราะห์การ พัฒนาในฐานะที่เป็นวาระกรรม สามารถช่วยให้ เราข้ามพ้นไปจากเรื่องของวาระกรรมการพัฒนา (development discourse) สู่เรื่องของการ พัฒนาวาระกรรม (discourse development) เพื่อสร้างคำนิยาม/ความหมายชุดใหม่เกี่ยวกับ การเปลี่ยนแปลงสังคมchein ma นั่นคือ หาก พิจารณาการพัฒนาในฐานะที่เป็นวาระกรรมแล้ว

15. เจ้าตัวรับแห่งวิธีการศึกษาแบบ deconstruction ได้แก่นักปรัชญาชาวฝรั่งเศสที่ชื่อเสียงโด่งดังในมีชุบันดาร์ แดรริดา (Jacques Derrida) ส่วนรายละเอียดและสาระสำคัญของวิธีการศึกษาแบบนี้ของเขามหาดูได้ใน Derrida, 1976; 1982 และ 1984 เป็นต้น

เราจะสามารถดังคำตามที่พื้นฐานที่สุด แต่มีความเป็นประวัติศาสตร์มากที่สุดได้ว่า: “ทำไมรูปแบบอารยธรรมหนึ่ง อารยธรรมตะวันตก สมัยใหม่ จึงสามารถถูกอภิปรายเป็นแบบที่ อารยธรรมและสังคมอื่นต้องเจริญอย่างตาม และ กล้ายเป็นกฎเกณฑ์หรือมาตรฐานการพัฒนา/ ด้อยพัฒนาของประเทศอื่น สังคมอื่นไปได้” (DuBois, 1991:3)

การที่จะตอบคำถามที่มีความสำคัญยิ่ง แต่ มักถูกมองข้ามไปอย่างน่าเสียดายนี้ได้ เราหลีก เลี่ยงมิได้ที่จะต้องหันกลับไปตรวจสอบ สิบคัน หรือแกระรอย¹⁶ กระบวนการในการสร้าง/ สถาปนาความเป็นเจ้าของทางกรรมการพัฒนา แห่งยุคหลังสังคมโลกครั้งที่สองว่ามีราย ละเอียด ขั้นตอน ความสับซับซ้อนและความ เป็นมาอย่างไรบ้าง จึงสามารถทำให้คำนิยาม/ ความหมายของสิ่งที่เรียกว่า “การพัฒนา” กลาย เป็นที่ยอมรับกันอย่างกว้างขวาง และการที่จะ สามารถตรวจสอบ สิบคัน หรือแกระรอย กระบวนการดังกล่าว ผู้เขียนมีความเห็นว่าเรามี ความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องนำเอาวิธีการ วิเคราะห์ทางกรรมมาใช้ เพราะวิธีการวิเคราะห์ ทางกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งแบบของมิเชล พูโก ก็ผู้เขียนได้กล่าวมาแล้วข้างต้นนั้น มิได้ให้ความ สนใจกับเอกสารลักษณ์หรือตัวตนของสิ่งที่ศึกษาโดย ตรง แต่ให้ความสนใจกับทางกรรมที่สร้าง

เอกสารลักษณ์/ตัวตนของสิ่งนั้นมากกว่า เช่น พูโก ไม่สนใจศึกษาว่าอะไรคือความจริง แต่สนใจ ศึกษากฎเกณฑ์ที่เป็นตัวกำหนดสร้างความหมาย และความเป็นไปได้ในการพูดถึง “ความจริง” นั้นคือ พูโภมิได้สันใจศึกษาความจริง (truth) แต่สันใจศึกษาทางกรรมว่าด้วยความจริง (a discourse of truth) มากกว่า (ดู Foucault, 1980b:131-133) เพราะสำหรับพูโภแล้ว สิ่งที่ เรียกว่า “ความจริง” มิใช่ข้อเท็จจริงเชิงประจักษ์ แต่อย่างใด แต่คือกฎเกณฑ์ชุดหนึ่งที่เป็นตัว กำหนดว่าอะไรจริง/ไม่จริง พูโภกล่าวไว้อย่าง ชัดเจนว่า “ความจริงจะต้องถูกเข้าใจในฐานะที่ เป็นระบบของกฎเกณฑ์/กระบวนการแบบหนึ่ง ที่ทำหน้าที่ผลิต กำหนด แจกจ่าย เพยแพร และ กำหนดการทำงานของบรรดาถ้อยแหลงต่าง ๆ ” (Foucault, 1980b:133)¹⁷ ด้วยย่างเช่น “ความ จริง” ของวิทยาศาสตร์/ของวิธีการหาความรู้ แบบวิทยาศาสตร์ มิใช้อยู่ที่ความสามารถในการ ลักษ์คันหา หรือค้นพบสิ่งที่เรียกว่า “ความจริง” แต่อย่างใด แต่อยู่ที่การสร้างกฎเกณฑ์ชุดหนึ่ง ขึ้นมา เพื่อกำหนด/กำหนดว่าอะไรคือความจริง แบบวิทยาศาสตร์ เท่านั้น แต่กฎเกณฑ์เหล่านี้ ในตัวของมันเอง มิใช่เป็นเรื่องของวิทยาศาสตร์ หรือธรรมชาติล้วน ๆ แต่เป็นการสร้างขึ้นมาของ นักวิทยาศาสตร์ จึงมีเรื่องของอำนาจและความ รุนแรงเข้ามาเกี่ยวข้องอย่างมากด้วย และ กฎเกณฑ์เหล่านี้เองที่สร้าง “ระบบว่าด้วยความ

16. วิธีการสืบค้นหรือแกระรอยนี้ ได้รับการพัฒนาอย่างมีประสิทธิภาพครั้งแรกโดยเอ็ดมัน เฮอร์เซอร์ล (Edmund Husserl, 1859-1938) บิดาแห่งวิธีการหาความรู้แบบปรากฏการณ์วิทยา (phenomenology) ในงาน ที่มีชื่อเสียงและสะท้อน ความแพร่หลายของวิธีการหาความรู้แบบปรากฏการณ์วิทยาของเขาว่า “宛如的起因” (The origin of geometry, ดู Husserl, 1970) โดยเออร์เชอร์ลเรียกวิธีการแกระรอยของเขาว่า “regressive inquiry” วิธีการแกระรอย ของเออร์เชอร์ลนี้ ต่อนำได้รับความสนใจจากนักคิดที่มีชื่อเสียงในปัจจุบันหลายท่าน เช่น พูโภกับวิธีการที่เรียกว่า genealogy, จาคques 德里達 (Jacques Derrida) กับเอ็มมานู엘 ลิวินาส (Emmanuel Levinas) กับวิธีการที่เรียกว่า “trace” เป็นต้น

17. ดันฉบับภาษาอังกฤษมีดังนี้: “Truth is to be understood as a system of ordered procedures for the production, regulation, distribution, circulation, and operation of statements.”

จริง” (a regime of truth) ขึ้นมา

ในทำนองเดียวกัน การวิเคราะห์การพัฒนา ในฐานะที่เป็นวากกรรม ก็ให้ความสำคัญกับวากกรรมที่สร้างเอกลักษณ์หรือตัวตนของสิ่งที่เรียกว่า “การพัฒนา” ขึ้นมากกว่าตัวการพัฒนาเอง ด้วยการหันกลับไปตรวจสอบกระบวนการขั้นตอน รายละเอียด เงื่อนไข และความเป็นมาของการสร้างความเป็นเจ้าของวากกรรมการพัฒนา กระแสหลัก ภายหลังสังคมโลกครั้งที่สอง และหากจะกล่าวอย่างถึงที่สุดแล้ว กระบวนการสร้างความเป็นเจ้าของวากกรรมการพัฒนากระแสหลักดังกล่าว ประกอบไปด้วยสาระสำคัญ 3 ประการต่อไปนี้คือ:

ประการแรก ได้แก่เทคนิค/กระบวนการในการจัดระเบียน (individualizing/disciplining techniques) เพื่อกำกับการพูดถึง/เขียนถึง/ขอบคิดถึง/วิเคราะห์ฯลฯ สิ่งที่เรียกว่า “การพัฒนา” ในรูปของวากกรรมการพัฒนา (ดู Escobar, 1984-85:387-390 และ DuBois, 1991:1-30) และเทคนิค/กระบวนการในการจัดระเบียนที่สำคัญที่สุดได้แก่ การทำให้เรื่องของการพัฒนา กลายเป็น “ความรู้” และ “ความจริง” ผ่านกลยุทธ์ในการจัดระเบียนต่าง ๆ เช่น การทำให้กลายเป็น “แขนงวิชา” (discipline) เพื่อการเรียน-การสอนในรูปของ “การศึกษาการพัฒนา” (development studies) และ “อาณาบริเวณศึกษา” (area studies) อย่างเช่น เอเชียอาคเนย์ศึกษา (Southeast Asian Studies) หรือ ไทยศึกษา (Thai Studies) เป็นต้น ส่วนความได้เด่นของสองแขนงวิชานี้อยู่ที่เพิ่งเกิดขึ้น/มีขึ้นภายหลังสังคมโลกครั้งที่สอง และเป็นการศึกษาที่มีประเทศ “ด้วยพัฒนา” หรือประเทศ “โลกที่สาม” เป็นศูนย์กลาง นอกเหนือนี้ ยังเป็นแขนงวิชาที่ผูกขาดและสร้างขึ้นโดยประเทศ

มหาอำนาจตะวันตกทั้งสิ้น เป็นการตอบสนองต่อความอยากรู้ พร้อม ๆ กับเป็นเทคนิค/วิทยาการของอำนาจ (technologies of power) ที่ช่วยลดและแบนยล เพื่อให้ประเทศฯ อำนาจตะวันตกสามารถเข้ามามีอิทธิพลครอบงำประเทศ “ด้วยพัฒนา” ได้อย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น เพราะการศึกษาทั้งสองแขนงวิชานี้ ในด้านของมันเองคือเครื่องมือในการผูกขาดการสร้างกฎเกณฑ์ มาตรฐานว่า ด้วยความรู้ ความจริง และวิธีการในการเข้าถึงความรู้ ความจริงในปัญหาต่าง ๆ ของประเทศ “ด้วยพัฒนา” หรือประเทศ “โลกที่สาม” ควบคู่ไปกับการผูกขาด oward อ้างมารคิธีในการแก้ปัญหาให้กับประเทศเหล่านี้ จึงไม่มีที่ว่างให้กับภูมิปัญญา/วัฒนธรรมพื้นบ้านของคนในประเทศ “ด้วยพัฒนา” เลย สิ่งเหล่านี้ถูกกีดกัน ปิดกัน และแทนที่ด้วยระบบในการผลิตและการเข้าถึงความรู้ ความจริงชุดใหม่ที่เรียกว่า “การพัฒนา” ฉะนั้น ถ้าหากการพัฒนาคือพระเจ้าองค์ใหม่ที่วากกรรมการพัฒนาภายหลังสังคมโลกครั้งที่สอง สร้างขึ้นมา เพื่อปลดปล่อยประชาชนและสังคมของประเทศ “ด้วยพัฒนา” ให้มีความอยู่ดีกินดีขึ้นแล้ว, “ความด้วยพัฒนา” ก็คือปีศาจตนใหม่ที่วากกรรมการพัฒนาภายหลังสังคมโลกครั้งที่สองสร้างหรือคันபุ และพยายามจะปราบปรามให้ร้าบคาลงไปพร้อม ๆ กันด้วย

นอกจากการทำให้การพัฒนาภายเป็น “ความรู้” และ “ความจริง” ในรูปของแขนงวิชา การต่าง ๆ ที่ดูนำเลื่อมใส ศรัทธา และมีคุณธรรมสูง (moralization) แล้ว, เทคนิค/กระบวนการในการจัดระเบียนที่สำคัญอีกประการหนึ่งของวากกรรมการพัฒนาภายหลังสังคมโลกครั้งที่สองได้แก่ การทำให้สิ่งที่เรียกว่า “การพัฒนา” กลายสภาพไป เป็นเรื่องปกติธรรมชาต (normalization) กล่าวคือ แปรสภาพจากประดิษฐกรรม

ทางประวัติศาสตร์ที่เพิ่งเกิดขึ้น สู่การเป็นความรู้ ความจริง ธรรมชาติ จารีตปฏิบัติของคนในสังคม ประเทศ “ด้อยพัฒนา” ไป สำหรับเครื่องมือหรือ เทคนิควิธีการที่ว่าทกรรมการพัฒนาหลังสังคม โลกครั้งที่สองนำมาใช้ในการจัดระเบียบ/การ ทำให้กลไกเป็นเรื่องปกติธรรมดายกอไปด้วย การสร้างสถาบัน องค์การ หน่วยงาน ที่เกี่ยวข้อง กับการพัฒนาขึ้นมา เช่น ธนาคารโลก องค์กร พัฒนาระหว่างประเทศ ศูนย์ศึกษาการพัฒนาทั้ง ในและระหว่างประเทศ (Centers for development studies) หน่วยงานของรัฐในประเทศไทย “ด้อยพัฒนา” เพื่อกำหนดที่เกี่ยวกับการพัฒนา เช่น หน่วยวางแผนการพัฒนาของประเทศไทยต่าง ๆ เป็นต้น, มีการเปิดหลักสูตรการเรียน/การสอน เกี่ยวกับการพัฒนา และเกี่ยวกับสภาพสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรมของประเทศไทย “ด้อยพัฒนา” ขึ้นในมหาวิทยาลัยชั้นนำใน ประเทศไทยตัวอย่าง เช่น วิชาเศรษฐศาสตร์การ พัฒนา (development economics) หรือ วิชาเกี่ยวกับการเมืองการปกครองของประเทศไทย “กำลังพัฒนา” เป็นต้น มีการเขียนตำรา เอกสาร ทางวิชาการเกี่ยวกับเรื่องเหล่านี้อุดมมากมาย รวมตลอดถึงมีนักวิชาการปัญญาชานจากประเทศไทย “ด้อยพัฒนา” ร่วมเรียนสิ่งเหล่านี้อย่างมากmany เช่นกัน

ในกรณีของวิชาเศรษฐศาสตร์การพัฒนา เอสโคบาร์ (Escobar, 1988:432-433) ได้ชี้ให้เห็นว่า ก่อนหน้าปี ค.ศ. 1955 ไม่ปรากฏว่ามี การเรียนการสอนวิชานี้แต่อย่างใด ส่วนบทบาท หน้าที่หลักของวิชาเศรษฐศาสตร์ การพัฒนาอยู่ ที่การสร้างเอกลักษณ์/ตัวตนของสิ่งที่เรียกว่า “ความด้อยพัฒนาทางเศรษฐกิจ” (underdeveloped economy) ขึ้นมา ด้วยการนำเสนอมาตรฐาน กฎเกณฑ์ทางเศรษฐกิจของประเทศไทยตัวอย่าง เป็นมาตรฐาน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ระบบเศรษฐกิจ

แบบตลาดในทำนองเดียวกัน การศึกษาการเมือง การปกครองของประเทศไทย “กำลังพัฒนา” ในหมู่นักวิชาศาสตร์เมริกันในคริสต์ศวรรษ 1950s และ 1960s ก็เป็นเรื่องน้อยแต่เรื่องของการสร้าง เอกลักษณ์/ตัวตน ของสิ่งที่เรียกว่า “ความด้อยพัฒนาทางการเมือง” ในรูปของ การศึกษา “การพัฒนาการเมือง” (political development) ด้วยการนำเสนอระบบการเมืองแบบประชาธิปไตย ตะวันตกมาเป็นมาตรฐานตัวความพัฒนา/ด้อยพัฒนา ทางการเมืองของประเทศไทยแล่นนี้

แต่ที่สำคัญยิ่งไปกว่านั้นก็คือว่า ในการทำให้ เรื่องของการพัฒนาลายเป็นเรื่องปกติธรรมดานั้น มีการสร้างระบบผู้เชี่ยวชาญขึ้นมา ในฐานะที่เป็น “ผู้พิพากษา” พิจารณาตัดสินว่าอะไรคือสิ่งที่ เรียกว่าการพัฒนา/ด้อยพัฒนา เช่นบรรดานักเศรษฐศาสตร์การพัฒนา นักวิชาศาสตร์ที่ เชี่ยวชาญเรื่องของการพัฒนาการเมืองและการ ทำให้ระบบการเมืองทันสมัย หรือคณะทำงาน ชุดต่าง ๆ ของธนาคารโลก (Missions) ที่ส่งไป สำรวจสภาพเศรษฐกิจ-สังคมของประเทศไทย “ด้อยพัฒนา” เพื่อให้คำแนะนำในการยกเครื่องระบบเศรษฐกิจของประเทศไทยเหล่านี้ให้เป็นเหมือนอย่าง ของประเทศไทยตัวอย่าง บรรดาสิ่งทั้งหลายทั้งปวง ที่กล่าวมาข้างต้นนั้นทำให้การพัฒนาลายสภาพ เป็นสถาบันใหม่ขึ้นมา (institutionalization) ภายหลังสังคมโลกครั้งที่สอง ผ่านการสร้าง สถาบัน องค์การ หน่วยงาน และบุคคลนิติใหม่ ขึ้นมาเรียนว่า “ผู้เชี่ยวชาญเรื่องการพัฒนา” เช่นนักเศรษฐศาสตร์การพัฒนา นักวางแผนการ พัฒนา เป็นต้น

บรรดาสิ่งทั้งหลายทั้งปวงที่กล่าวมาข้างต้นนั้น ทำให้การพัฒนาลายสภาพเป็นสถาบันใหม่ขึ้นมา (institutionalization) ภายหลังสังคมโลก ครั้งที่สอง ผ่านการสร้างสถาบัน องค์การ หน่วยงาน และบุคคลนิติใหม่ขึ้นมาเรียกว่า “ผู้

เชี่ยวชาญเรื่องการพัฒนา” เช่น นักเศรษฐศาสตร์ การพัฒนา นักวางแผนการพัฒนา เป็นต้น

ส่วนผลลัพธ์ที่เป็นรูปธรรมจากเทคนิค/กระบวนการในการจัดระเบียบของวิถีกรรมการ พัฒนาแห่งยุคหลังสังคมโลกครั้งที่สองที่สำคัญมี 2 ประการด้วยกัน ประการแรก ได้แก่การเปลี่ยน ฐานะของประชาชนในประเทศ “ด้อยพัฒนา” จำกมนุษย์หรือพลเมืองที่มีสิทธิมีเสียง และมีชีวิต วิญญาณ สู่การเป็นวัตถุที่ไว้วิญญาณชนิด หนึ่ง เรียกว่า “ประชากร” (population) และ “ทรัพยากร” (human resources) โดยวิถีกรรมการพัฒนาจะแสวงหากำตอยก้าให้เห็นว่า คนในประเทศ “ด้อยพัฒนา” นั้น ไม่มีสิทธิภาพ ไม่มีศักยภาพ และไม่มีผลิตภาพ กลยุทธ์เป็นตัวขัดขวางการพัฒนา ทำให้จำเป็นต้องได้รับ “การพัฒนา” (นั่นคือความคุ้ม/จัดระเบียบ) ผ่าน เทคนิค/วิธีการต่าง ๆ ภายใต้ฉลากหรือป้ายที่ สวยหู เช่น การวางแผนครอบครัว และการ พัฒนาทรัพยากรมนุษย์ (ดู DuBois, 1991) โดยมีการก่อตั้งสถาบันนักวิชาการศาสตร์ และ สถาบันทรัพยากรมนุษย์ขึ้น เพื่อทำหน้าที่ “การพัฒนา” นี้ ยิ่งไปกว่านั้น ประชาชนในประเทศ “ด้อยพัฒนา” ยังถูกควบคุม/จัดระเบียบผ่าน เทคนิค/วิธีการที่เรียกว่า “การฝึกอบรม” (training) ในด้านต่าง ๆ เพื่อให้กลยุทธ์เป็น ทรัพยากรที่เหมาะสมแก่การพัฒนา ผ่านการ ถ่ายเทคนิค/วิทยาการต่าง ๆ จากประเทศ ตะวันตกสู่ประเทศไทย “ด้อยพัฒนา” สิ่งเหล่านี้ นับเป็นการตอกย้ำความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่ เท่าเทียมกันระหว่างประเทศไทยและยุโรป ยิ่ง ยึด สำหรับความสำคัญของเทคนิค/กระบวนการจัด ระเบียบประชาชนในประเทศ “ด้อยพัฒนา” ของ วิถีกรรมการพัฒนา ยุคหลังสังคมโลกครั้งที่สอง อยู่ที่การเบี่ยงเบนปัญหาเรื่องความยากจนจาก คำอธิบายเชิงโครงสร้างอย่างแนวเศรษฐศาสตร์

การเมือง สู่คำอธิบายแบบประณามหยามเหยียด คนยากจน (claiming the victims) ด้วย การซึ่งให้เห็นว่า เรื่องของความยากจนนั้นเป็น เรื่องส่วนตัว/ส่วนบุคคล เนื่องจากบุคคลเหล่านี้ ไม่เข้า เกี่ยวกับ “ไม่ว่าผิดชอบ ขาดทักษะที่ ตลาดต้องการ ฯลฯ พร้อม ๆ กับลดบทบาทวิธีการ แก้ปัญหาความยากจน จากระดับของสังคม- การเมือง สู่เรื่องของเทคนิค/วิธีการล้วน ๆ ดัง เช่นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เป็นต้น กล่าว อีกนัยหนึ่ง การพัฒนาถูกทำให้กลยุทธ์เป็นเรื่อง ของเทคนิค/วิธีการ และวิชาการล้วน ๆ แทนที่จะ เป็นเรื่องของอำนาจ ความรุนแรง การต่อสู้ และ การครอบงำอย่างที่การวิเคราะห์วิถีกรรมการ พยายามจะซึ่งให้เห็น

ผลลัพธ์เชิงรูปธรรม/ประการที่ส่องของเทคนิค/กระบวนการในการจัดระเบียบของวิถีกรรมการ พัฒนาได้แก่การเปลี่ยนฐานะของประเทศต่าง ๆ ในภูมิภาคเอเชีย อาฟริกา 拉丁อเมริกา และ ตะวันออกกลาง ให้กลยุทธ์เป็นประเทศ “ด้อยพัฒนา” หรือประเทศไทย “โลกที่สาม” เพื่อรอง การปลดปล่อยช่วยเหลือจากประเทศไทย “พัฒนา” ต่อไป นั่นคือวิถีกรรมการพัฒนาแห่งยุคหลัง สังคมโลกครั้งที่สอง เปลี่ยนประเทศไทยเหล่านี้ จากประเทศที่ดีโดยที่มีเกียรติและศักดิ์ศรี สู่การ เป็นวัตถุของการศึกษา เพื่อการพูดถึงของวิถี กรรมการพัฒนา ยิ่งไปกว่านั้น วิถีกรรมการพัฒนาตั้งกล่าว ยังทำให้ประเทศไทยต่าง ๆ เหล่านี้ สมัยยอมและน้อมรับความต่อต้านของตัวเอง และยินดีนำเข้า/รับเอาสิ่งที่ “ดีกว่า”, “เจริญกว่า” จากประเทศไทยมาใช้ ในนัยนี้ การพัฒนา ก็ คือการเข้ามาสวมรอยหรือแทนที่ของวิถีกรรม ชุดใหม่ (displacement) นั่นเอง การทำให้สยบ ยอมและน้อมรับในความต่อต้านอย่างตัวเองนี้ ฟูโกถือว่าเป็นสุดยอดของเทคนิค/วิทยาการของ อำนาจ เพราะเป็นการสร้าง/ผลิตเอกสารลักษณ์

หรือตัวตนชนิดใหม่ชื่นมาเรียกว่าประเทศ “ด้อยพัฒนา” (modes of subjectivation) ฉะนั้นว่าทุกกรรมการพัฒนาจึงเป็นชุดของเทคนิค วิทยาการที่แยกยอลในการจัดระเบียบเพื่อสถาปนาความสัมพันธ์เชิงอำนาจซึ่งนิดใหม่ระหว่างประเทศมาอำนวยงานประจำตัวนักกับบรรดาประเทศ “ด้อยพัฒนา” ทั้งหลายภายหลัง สมความโลภครั้งที่สอง มากกว่าเป็นสิ่งวิเศษ เลิศเลอที่รับประทานความเจริญ ก้าวหน้าให้กับประเทศเหล่านี้

นั่นคือ การพัฒนาในฐานะที่เป็นว่าทุกกรรมแสดงให้เราเห็นว่า การพัฒนามิใช่เรื่องของความเจริญเดิบโดยทางเศรษฐกิจ หรือการพัฒนาอุดมสាលกรรมแต่เพียงอย่างเดียว แต่เต็มไปด้วยเรื่องราวของการควบคุม การจัดระเบียบ การใช้อำนาจ และความรุนแรงในรูปแบบต่าง ๆ ด้วย เช่น การทำให้ประเทศยากจนหง້ายหลายกลาย สภาพเป็นประเทศ “ด้อยพัฒนา” และการทำให้คนในประเทศเหล่านี้กลายสภาพเป็น “ประชาชน” และ “ทรัพยากร” ดังกล่าวมาแล้วข้างต้น การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้กระทบกระเทือนต่อชีวิตของคนในประเทศ “ด้อยพัฒนา” อย่างรอบด้าน ไม่ว่าจะเป็น ด้านโภชนาการ แบบแผนการดำเนินชีวิต การศึกษา ศาสนา วิธีคิด ฯลฯ นอกจากนี้ เทคนิค/กระบวนการจัดระเบียบของว่าทุกกรรมช่วยให้เราตระหนักรู้ว่า การพัฒนาในฐานะที่เป็นว่าทุกกรรม ไม่ว่าจะมาในรูปแบบใด ล้วนเป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจ และเป็นเทคนิควิธีการในการครอบงำหั้งสิ้น เช่น เป็นเรื่องของความเห็นอกกว่า/ต่ำกว่า ระหว่างประเทศพัฒนากับประเทศ “ด้อยพัฒนา” ระหว่างคนในเมืองกับคนในชนบท ระหว่างรัฐ ผู้เชี่ยวชาญ นักวิชาการ ข้าราชการ กับประชาชนธรรมดา เป็นต้น ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการพัฒนาในแนวโน้มสามารถนำเรามาสู่การขับคิดถึงวิธีการแก้ปัญหา

“ความด้อยพัฒนา” ที่แตกต่างไปจากเดิมมาก เช่น แทนที่จะเน้นเรื่องของการลงทุน และการช่วยเหลือจากต่างประเทศ และองค์การพัฒนาต่าง ๆ การแก้ปัญหากลับอยู่ที่การพยายามสร้างว่าทุกกรรมต่อด้านการพัฒนาชื่นมา อย่างบรรดาขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ (new social movements) ต่าง ๆ เช่น ขบวนการวัดนธรรมชุมชนของไทย เป็นต้น (ดูรายละเอียดในไชยรัตน์, 2538) เนื่องจากในฐานะที่เป็นว่าทุกกรรม, “การพัฒนา” ก็เป็นเพียงเทคนิควิทยาการของอำนาจแบบหนึ่ง ที่ประเทศมหาอำนาจจะตัวนักคิดค้นชื่นมาใช้เพื่อเพิ่มการปกครอง/ควบคุม/จัดระเบียบประเทศ “ด้อยพัฒนา” เพียงแต่แบ่งยอลและแบบเนียนกว่าวิทยาการของอำนาจในอดีตซึ่งใช้แต่กำลังเข้าบังคับในรูปของการล่าอาณา尼คม

สาระสำคัญประการที่สอง ของกระบวนการสร้างความเป็นเจ้าของว่าทุกกรรมการพัฒนา กระแสหลักยุคหลังสมความโลภครั้งที่สองอยู่ที่ภาคปฏิบัติการของว่าทุกกรรมการพัฒนา (discursive practices) ที่กีดกันปิดกัน (exclusion) ประเทศ “ด้อยพัฒนา” หรือประเทศ “โลกที่สาม” ออกจากกระบวนการในการสร้าง “ความรู้” และ “ความจริง” ว่าด้วยการพัฒนา กล่าวคือ ความรู้ ว่าด้วยการพัฒนาแห่งยุคหลังสมความโลภครั้งที่สอง ไม่ยอมรับในความรู้ ความคิด ความเห็น ของคนในประเทศ “ด้อยพัฒนา” ว่ามีฐานะ คุณค่า และศักดิ์ศรีเท่าเทียมกับของตัวเอง ไม่มีที่ว่างให้กับสิ่งที่เรียกว่าภูมิปัญญาชาวบ้าน วัฒนธรรมพื้นบ้าน/วัฒนธรรมชุมชนแต่อย่างใด สิ่งเหล่านี้ถูกมองว่าไม่มีเหตุผล ไม่เป็นวิทยาศาสตร์ ด้อยกว่า ต่ำกว่าความรู้ของประเทศตะวันตก ดังนั้น ความรู้ของว่าทุกกรรมการพัฒนา ยุคหลังสมความโลภครั้งที่สอง จึงเป็นความรู้ที่มี

ฐานสังคมแคมป์มาก เป็นความรู้ที่สั่งสมมาจากการประสบการณ์ของประเทศตะวันตก และเป็นความรู้ความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน ขาดสุนทรีย์ เพราะเน้นแต่การต้องการหา “ความจริง” ต้องการเป็นวิทยาศาสตร์ท่านั้น จึงตัดขาดชาวบ้าน/ประชาชนธรรมดายอกจากกระบวนการในการสร้างความรู้โดยสืบเชิง ในนั้นนี้ ความรู้กับอำนาจและความรุนแรงจึงแยกกันไม่ออกร

นอกจากนี้ ในระดับระหว่างประเทศ ภาคปฏิบัติการของวิชาการพัฒนา ยังทำหน้าที่เชื่อมโยงประเทศพัฒนากับประเทศ “ด้อยพัฒนา” เข้าด้วยกัน ผ่านระบบทุน กลไกตลาด การค้า เทคนิควิทยาการสมัยใหม่ และระบบข้อมูล ข่าวสารต่าง ๆ เป็นต้น เพื่อทำให้ประเทศเหล่านี้ เป็นเหมือนกับประเทศตะวันตกในทุก ๆ ด้าน ในระดับประเทศ ภาคปฏิบัติการจริงของวิชาการพัฒนา ก็ทำหน้าที่ตอกย้ำบทบาท ของรัฐชาติในประเทศ “ด้อยพัฒนา” ให้เป็นหัวหอกในการพัฒนาประเทศ ด้วยการชูอุดมการณ์ การพัฒนาที่เน้นความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ และการทำให้ทันสมัยอย่างตะวันตก กล่าวอีกนัยหนึ่ง วิชาการพัฒนาถูกหลังงบประมาณโลกครั้งที่สอง สร้างบทบาทการผูกขาดการทำงานด้านพัฒนาให้กับรัฐของประเทศ “ด้อยพัฒนา” มากกว่าประชาชนและองค์กรของประชาชน ด้วยการเชื่อมโยงการพัฒนา เข้ากับการสร้างชาติ ความมั่นคงของชาติ และการสร้างมาตรฐานทางวัฒนธรรมต่าง ๆ อันจะนำไปสู่การพัฒนาประเทศ ขณะเดียวกันก็เก็บกอด บดบัง ปิดกัน ประชาชน องค์กรประชาชนไม่ให้เข้ามามีบทบาทนำในกระบวนการพัฒนา ฉะนั้น วิชาการพัฒนา จึงทำหน้าที่เปลี่ยนแปลงความแตกต่างที่เคย ดำรงอยู่ร่วมกันในสังคม ให้กลایยเป็นความเห็น กว่าของรัฐไป ไม่เปิดโอกาส ทางเลือกให้กับประชาชนกลุ่มต่าง ๆ ในสังคม ดังนั้น จึงไม่น่า

สงสัยเลยว่า การท้าทาย ต่อต้านวิชาการพัฒนาจะส่งผลกระทบต่อจักรวาล ในประเทศ “ด้อยพัฒนา” และประเทศพัฒนาอย่างเฉียบพลัน เพราะการท้าทายวิชาการพัฒนา ก็เท่ากับเป็นการท้าทายอำนาจและบทบาทของรัฐชาติ และประเทศมหาอำนาจตะวันตก ไปพร้อม ๆ กันด้วย (ดู Parajuli, 1991:175)

อย่างไรก็ตาม เอสโคบาร์ (Escobar, 1988: 433-436) ได้ดึงข้อสังเกตเพิ่มเติมอีกว่า เราสามารถศึกษาภาคปฏิบัติการของวิชาการพัฒนาได้จากการดูที่วิธีการแก้ไขปัญหาได้ เพราะในกระบวนการแก้ปัญหานี้ บรรดากลุ่มการทำงานต่าง ๆ ของวิชาการจะปรากฏออกมามาก ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของแนวความคิด ทฤษฎี สถาบัน องค์กร หรือหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง จนทำให้สามารถเห็นถึงเครือข่ายโยงใยในเรื่องนั้น ๆ ได้ ดังตัวอย่างของความพยายามในการแก้ปัญหาความอดอย่างทิวโภ (hunger) ที่เอสโคบาร์ยกมาอภิปราย เริ่มตั้งแต่การพิจารณาถึงสาเหตุของปัญหา จนกลายสภาพไปเป็น “วิชา” ใหม่ขึ้นมาเรียกว่า “อาหารและโภชนาการ” (Food and Nutrition) มีสถาบันการศึกษาอย่าง MIT (Massachusetts Institute of Technology) ในประเทศสหรัฐอเมริกาเป็นหัวหอก งานนั้นก็มีการศึกษา วิจัย ค้นคว้าเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล มีการประชุมทางวิชาการ พิมพ์เอกสาร ตำราอักขระ เผยแพร่ เกิดวารสารวิชาการเฉพาะด้านขึ้น มีแหล่งเงินทุน สนับสนุนการวิจัย เกิดผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านอาหารและโภชนาการขึ้น เพื่อสร้างความรู้ให้ความรู้และคำแนะนำ บริการในเรื่องนี้ มีการสร้างเอกสารชี้แจงและความหมายใหม่ ๆ ขึ้นมา เช่น “ภาวะทุโภชนาการ” จนนำไปสู่การกำหนด เป็นนโยบาย แผนงาน และโครงการในที่สุด

สาระสำคัญ ประการที่สามของกระบวนการสร้างความเป็นเจ้าของวิถีกรรมการพัฒนาบุคคลสังคมโลกครั้งที่สองได้แก่ เงื่อนไขทางประวัติศาสตร์ (Escobar, 1984-85:384-386) กล่าวคือ ประเทศมหาอำนาจจะด้วยตัว “สนใจ” ประเทศ “ด้อยพัฒนา” หรือประเทศ “โลกที่สาม” มานานแล้ว แต่ในอดีตวิธีการให้ความสนใจ ยังไม่แนบเนียบและถูมีรสนิยมเท่าบุคคลแห่งการพัฒนา เพราะยังเป็นการใช้กำลังเข้าบังคับจัดการกับประเทศเหล่านี้ตรง ๆ ดังเช่นลัทธิอาณาจักร อย่างไรก็ตาม หลังสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่สอง และเริ่มต้นยุคแห่งการพัฒนา ยุทธศาสตร์ และเทคนิควิทยาการที่ประเทศมหาอำนาจจะด้วยตัว “นำ” ให้จัดการ/จัดระเบียบประเทศ “โลกที่สาม” มีความลับซับซ้อนมากขึ้น ด้วยการทำให้ประเทศเหล่านี้มีฐานะเป็นประเทศ “ด้อยพัฒนา” ภายใต้วิถีกรรมการพัฒนาที่ลดทอน ประเทศเหล่านี้ลงเป็นเพียงวัตถุเพื่อการศึกษา เพื่อการตรวจสอบ ควบคุมและจัดระเบียบในแบบจะทุกด้านภายใต้เงื่อนไขของสิ่งที่เรียกว่า “การพัฒนา” ผ่านบรรดาเทคนิค/กระบวนการในการจัดระเบียบต่าง ๆ ของวิถีกรรม การพัฒนาที่ผู้เขียนได้กล่าวถึงข้างต้น หากพิจารณาในแง่ของวิถีกรรมการพัฒนาทำให้ประเทศมหาอำนาจจะด้วยตัว “ด้อยพัฒนา” ที่นี่ สามารถดูดซึมความต้องการของประเทศต่าง ๆ ในภูมิภาค เอเชีย อาฟริกา 拉丁 อเมริกา และตะวันออกกลาง เนื่องจากมีเงินทุน เทคนิควิทยาการ ระบบข้อมูลข่าวสาร ฯลฯ (นั้นคือ “ความรู้”) มากกว่า ดีกว่า และเหนือกว่า ดึงขนาดเสนอแนะวิธีการเยี่ยวยาแบบเบ็ดเสร็จ เห็นรวม เหมือนกันหมด ให้กับบรรดาประเทศ “ด้อยพัฒนา” ทั้งหลาย ทั้ง ๆ ที่ประเทศเหล่านี้ มีความแตกต่างและมีความหลากหลายมาก ดังนั้น ในฐานะที่เป็นวิถีกรรม การพัฒนาจึงเป็น

เทคนิควิทยาการของอำนาจอีกชนิดหนึ่ง ที่ทำให้ประเทศมหาอำนาจจะด้วยตัว “ด้อยพัฒนา” ได้รอบด้านขึ้น

กล่าวโดยสรุป จากที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้น เกี่ยวกับการวิเคราะห์การพัฒนาในฐานะที่เป็น วิถีกรรม ช่วยให้เราเห็นว่า สุดยอดของอำนาจ ของวิถีกรรมอยู่ที่การสร้างเอกลักษณ์หรือตัวตนให้กับสรรพสิ่งในกรณีของวิถีกรรมการพัฒนา เอกลักษณ์นี้ได้แก่จินตภาพ (imagination) และภาพลักษณ์ (image) เรื่อง “ความด้อยพัฒนา” (underdevelopment) ถึงแม้ว่าภาพลักษณ์ที่สร้างขึ้นมา จะเป็นเพียงประดิษฐกรรมทางประวัติศาสตร์ที่ว่างเปล่าในระยะแรก แต่ด้วยภาคปฏิบัติการต่าง ๆ ของวิถีกรรมดังกล่าวมา แล้วข้างต้น ทำให้ภาพลักษณ์ที่สร้างขึ้นกลายเป็น “ความจริง” ในที่สุด สิ่งเหล่านี้ดูจะสอดรับกับข้อสังเกตของมิเชล ฟูโก้ที่ว่า “ความจริง” นั้น เป็นเรื่องของกฎหมายที่ทำให้อะไร จริง/ไม่จริง มากกว่าเป็นเรื่องของข้อเท็จจริงหรือพยานหลักฐานเชิงประจักษ์ กล่าวอีกนัยหนึ่ง ในทฤษฎีของฟูโก้ ไม่มีสิ่งที่เห็นจริงแล้ว มีแต่สิ่งที่ถูกทำให้กล้ายเป็นสิ่งที่เห็นจริงแล้ว (eventualization) ยิ่งไปกว่านั้น อำนาจของวิถีกรรมการพัฒนาที่นำสิ่ง “การพัฒนา” ยังอยู่ที่การเข้าไปปั่นป่วนอยู่ในระดับของความรู้สึกนึกคิด/จิตสำนึกของคนในประเทศ “ด้อยพัฒนา” ทำให้ยอมทำทุกอย่างเพื่อให้ได้มาซึ่ง “การพัฒนา” แม้ว่าจะต้องแลกด้วยความเหลื่อมล้ำของสังคม การล้มถลายของวัฒนธรรมพื้นบ้าน หรือการทำลายล้างทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมก็ตาม แต่ที่สำคัญกว่านั้นก็คือว่า วิถีกรรมการพัฒนาบุคคลสังคมโลกครั้งที่สอง สามารถทำให้คนในประเทศ “ด้อยพัฒนา” รู้สึกยอมรับ และซาบซึ้ง

ในความด้อยพัฒนาของตน มองว่าตัวเอง “ต่ำกว่า” “ด้อยกว่า” ประเทศพัฒนา และพยายามจะรับเอา สิ่งที่เรียกว่า “การพัฒนา” เข้ามาแทนที่ จนทำให้มองข้ามคุณค่าในวัฒนธรรมดั้งเดิม ของตัวเองไป พร้อม ๆ กับ มองข้ามปัญหาที่มีความสำคัญยิ่งเกี่ยวกับความเป็นไปได้ที่จะพัฒนาให้กับประเทศไทย มีภูมิปัญญาพื้นบ้านและภูมิปัญญาพื้นบ้านโดย

อย่างไรก็ตาม การวิเคราะห์การพัฒนาในฐานะที่เป็นวิชาการ มิได้ต้องการที่จะต่อต้านอารยธรรมตะวันตก หรือสร้างความแตกแยกและเกลียดชังระหว่างอารยธรรม/วัฒนธรรมขึ้นมาอย่างที่หวานดิจกันจนเกินขอบเขต (ดู Huntington, 1993) ตรงกันข้าม สิ่งที่การวิเคราะห์การพัฒนาในฐานะที่เป็นวิชาการ ต้องการจะทำคือ การต่อต้านและเปิดโปงให้เห็นถึงเทคโนโลยีทางการของอำนาจชนิดใหม่ ที่มาพร้อมกับการสร้างเหตุผลและตัวตนหรือเอกลักษณ์ชนิดใหม่ให้กับคนในทวีปเอเชีย อาฟริกา ลาตินอเมริกา และตะวันออกกลาง ในฐานะของวิชาการ การพัฒนาจึงมิใช่เรื่องของความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีทางการหรือวิชาการล้วน ๆ , หรือเป็นปฏิกริยาตอบโต้การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองภายในหลังสังคมโลกครั้งที่สอง ซึ่งเป็นโลกของ การขับเคี่ยวยระหว่าง สองลักษณะ สองอุดมการณ์, หรือเป็นปฏิกริยาตอบโต้ต่อบัญชาความอดอยางยากจากในประเทศต่าง ๆ ดังที่มักนิยมเข้าใจกัน แต่การพัฒนาคือระบบคิด/วิธีคิดแบบใหม่ของโลกหลังสังคมโลกครั้งที่สอง ที่ประดิษฐ์คิดค้นโดยประเทศมหาอำนาจตะวันตก ส่วนบรรดาประเทศ “โลกที่สาม” ก็เป็นเพียงหนูลองยาเท่านั้น

นอกจากนี้ การวิเคราะห์การพัฒนาในฐานะที่เป็นวิชาการ ยังมิใช่เป็นการปฏิเสธความเป็นจริงที่ดำรงอยู่ในสังคมของประเทศไทย “โลกที่สาม” เช่นความอดอยางยาก ยากจน แต่การวิเคราะห์วิชาการต้องกำกับตรวจสอบว่า ด้วยเหตุผลและกระบวนการใดที่ความเป็นจริงเหล่านี้กลายสภาพไปเป็น “ความด้อยพัฒนา”มากกว่า และเมื่อกลายเป็น “ความด้อยพัฒนา” แล้ว เกิดผลกระทบทางประการใดบ้าง กับคนและสังคมของประเทศไทยเหล่านี้

ยิ่งไปกว่านั้น เมื่อมองการพัฒนาในฐานะที่เป็นระบบคิด/วิธีคิดแบบหนึ่งยังช่วยให้เราเห็นว่า การที่จะประทับกับ สิ่งที่เรียกว่า “การพัฒนา” นั้น มิใช่ด้วยการประมาณว่าการพัฒนาเป็นระบบครอบงำที่ชั่วร้าย และต้องทำลายล้างลง ด้วยวิธีการปฏิวัติรุนแรง หรือด้วยวิธีการย่างซิงอำนาจรุกรุนอย่างวิธีคิดในการเมืองแบบเก่า (ดูรายละเอียดเพิ่มเติมในไชยรัตน์, 2538) แต่จะต้องประทับด้วยการสร้างวิชากรรมชุดใหม่ขึ้นมาพร้อมเอกลักษณ์/ตัวตน และความหมายชนิดใหม่ที่ไม่จำเป็นต้องอยู่ในกระบวนการ “การพัฒนา” อีกต่อไป และหากเราดำเนินการศึกษาที่มีต่ออำนาจของผู้โภคที่ว่า อำนาจมิได้กระจุกต้าอยู่ที่ใดที่หนึ่ง เป็นการเฉพาะ แต่กระจัดกระจายอยู่ทั่วไปในสังคมมาร่วมพิจารณาด้วยแล้วการ ต่อต้านขัดขืน ห้ามหาม อำนาจของวิชากรรมการพัฒนา ก็จะเป็นที่จะต้องกระทำในลักษณะที่รอบด้าน หลากหลาย และกระจัดกระจายเช่นกัน มิใช่รวมคุณยอยู่ที่การพยายามช่วงชิงอำนาจรุกรุนอย่างการเมืองแบบเก่า แต่ต้องกระทำในฐานะของการสร้างเครือข่ายໂโยงใยในการต่อต้านวิชากรรมการพัฒนา โดยมีประชาชนธรรมดายในประเทศไทย “โลกที่สาม” เป็นฐานที่มั่น

ปัจจุบัน แม้ว่าพลังอำนาจของวิถีกรรมการพัฒนาแห่งยุคหลังสังคมโลกครั้งที่สอง ดูจะเริ่มอ่อนแรงลงมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาในฐานะที่เป็นรูปแบบและวิธีการหลักในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ในประเทศ “ด้วยพัฒนา” เริ่มถูกวิพากษ์วิจารณ์อย่างมาก และถึงแม้ว่าในปัจจุบัน จะปรากฏวิถีกรรมการพัฒนาแบบอื่น ๆ เพิ่มขึ้นอีกมากมาย และเป็นวิถีกรรมการที่มิได้ให้ความสำคัญกับเรื่องของความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ แต่ให้ความสำคัญกับเรื่องของภูมิปัญญาชาวบ้าน การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และถึงแม้ว่าจะมีความพยายามสร้างวิถีกรรมการชนิดอื่นที่ต้องการก้าวพ้นไปจากการเรื่องของการพัฒนา ก็ตาม แต่ทั้งหมดนี้ก็มิได้หมายความว่าวิถีกรรมการพัฒนาจะสามารถดำเนินการได้โดยไม่ต้องการก้าวขึ้นมา สิ่งเหล่านี้ก็กลับทำให้ประเทศไทยมหานาจตัวตอก ยิ่งมีความจำเป็นจะต้องปรับปรุงและคิดค้นเทคโนโลยีวิทยาการว่าด้วยอำนาจชนิดใหม่ขึ้นมา เพื่อคงความเป็นเจ้าของตนต่อไป ยิ่งถ้าหากพิจารณาถึงสถานการณ์โลกในปัจจุบัน อันเป็นยุคแห่งการสั่นสุดของการต่อสู้ทางอุดมการณ์ หรือสั่นสุดยุคสังคมเย็นด้วยแล้ว ความจำเป็นในการคิดค้นเทคโนโลยีวิทยาการของอำนาจชนิดใหม่ยิ่งมีมากขึ้น เพราะเมื่อปราศจากคู่แข่งที่ทัดเทียม โอกาสที่จะสถาปนาความเป็นเจ้าอย่างถาวรยิ่งมีมากขึ้น ดังนั้น จึงไม่น่าแปลกใจเลย ว่าทำไมในระยะหลัง ๆ นี้ เราจะได้ยินและเห็นการปรากฏตัวขึ้นของวิถีกรรมการที่เรียกว่า “โลกาภิวัตน์” (globalization) และ “การจัดระเบียนโลกแบบใหม่” (The New World Order) รวมตลอดถึงวิถีกรรมการว่าด้วยการประทัตประหารกันระหว่างอารยธรรมของศาสตราจารย์ แซมมวล พี ยันติงตัน แห่ง

มหาวิทยาลัยฮาร์варด เริ่มเข้ามาแทนที่หรือรวมรายวิถีกรรมการพัฒนาแห่งยุคหลังสังคมโลกครั้งที่สอง

ความสำคัญของวิถีกรรมการชุดหลังนี้ โลกาภิวัตน์กับการจัดระเบียนโลกแบบใหม่ อยู่ที่ยังคงเป็นการตอกย้ำวิถีกรรมการพัฒนาจะสามารถดำเนินการได้โดยไม่ต้องอ้อนแวง ให้แข็งแกร่งยิ่ง ๆ ขึ้น และนำจิตดามองมากขึ้น เพราะวิถีกรรมการดังกล่าวยังคงซึ่งการพัฒนาเศรษฐกิจ แบบทุนนิยม และการปักครองประชาธิปไตยแบบเสรีนิยมอย่างออกหน้าอกตาว่าเป็นทางเลือกที่เหลืออยู่เพียงทางเดียว ไม่เฉพาะสำหรับประเทศไทย “ด้วยพัฒนา” เท่านั้น แต่สำหรับโลกโดยรวมอีกด้วย! ร่างทรงของวิถีกรรมการชุดหลังนี้ท่านหนึ่ง ถึงกับกล่าวอ้างอย่างหงการว่าโลกเราได้เดินทางมาถึงยุคแห่ง “การสิ้นสุดของประวัติศาสตร์” แล้ว (The end of history) ในความหมายที่ว่าไม่มีความแตกต่างและหลากหลายอีกต่อไป โลกทั้งโลกจะเป็นแบบเดียวกันหมด! (ดู Fukuyama, 1989)

ถึงเวลาแล้วที่เราจะต้องหันกลับมาตรวจสอบและบทบทวน ถึงผลกระทบของโลกาภิวัตน์สังคมโลกครั้งที่สองที่มีต่อระบบคิดและวิธีคิดของเรา เพื่อที่จะสามารถก้าวไปสู่ศตวรรษที่ 21 ด้วยความตระหนักรู้ถึงความเป็นประดิษฐกรรมทางประวัติศาสตร์ของระบบคิดและวิธีคิดของเรา สังคมมิได้นำมาซึ่งความสูญเสียและการทำลายล้างเพียงอย่างเดียว แต่สังคมโลกครั้งที่สอง นำไปสู่การสร้างระบบคิดและวิธีคิดชนิดใหม่ขึ้นมาในโลกด้วย หลังสังคมโลกครั้งที่สอง เกิดวิธีคิดเกี่ยวกับแผนที่แบบใหม่ ที่ไม่ถือเอาเขตแดนของประเทศไทยเป็นตัวแบ่ง แต่ถือเอาอุดมการณ์ท่องการเมืองเป็นตัวแบ่ง คือ ประชาธิปไตย กับสังคมนิยมหรือคอมมิวนิสต์ ฉะนั้น เราจะต้อง

เริ่มต้นตรวจสอบอย่างวิพากษ์และวิจารณ์ถึงสิ่งที่โลกยุคหลังสมัยใหม่ที่สองสร้างขึ้นมา ไม่ว่าจะเป็นวากกรรมเรื่องสามโลกวากกรรมว่าด้วย “การพัฒนา” และ “ความต้องการพัฒนา รวมตลอดถึงบรรดาองค์ความรู้ดังๆ ที่สร้างขึ้นมาในโลกยุคหลังสมัยใหม่โลกครั้งที่สอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งองค์ความรู้ที่เรียกว่าสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์? และอาชนาบริเวณศึกษา หรือวิเทศศึกษาแล้วแต่จะเลือกเรียกัน เพราะถึงแม้ว่า

บรรดาองค์ความรู้เหล่านี้ จะถูกแยกย่อยออกเป็นสาขาวิชาการต่างๆ แต่โดยเนื้อแท้แล้วยังคงเป็นวิธีการทางความรู้แบบที่เอ็ดوارดชาอดิเรยกว่า “Orientalism” อยู่นั้นเอง เพียงแต่กระทำในรูปแบบที่ละเอียดลึกซึ้ง และแนบเนียนกว่าเท่านั้น วากกรรมว่าด้วยการพัฒนาแห่งยุคหลังสมัยใหม่โลกครั้งที่สอง ที่ผู้เขียนได้กล่าวถึงในที่นี้ คือตัวอย่างรูปธรรมหนึ่งของวิธีการทางความรู้แบบนี้

บรรณาธิการ

ไซรัตน์ เจริญสินโอพาร

2538 “การเมืองแบบใหม่, ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่, และวิถีกรรมการพัฒนาชุมชน,” 76-119 วารสารธรรมศาสตร์ 21/1 (มกราคม - เมษายน) .

Bernauer, James W.

1990 *Michel Foucault's Force of Flight: Toward an Ethics for Thought*. New Jersey and London: Humanities Press; Reprinted in Paperback, 1993.

Bordo, Susan

1993 *Unbearable Weight: Feminism, Western Culture, and the Body*. Berkeley: University of California Press.

Brenner, Neil

1994 “Foucault's new functionalism,” 679-709. *Theory and Society* 23/5 (October)

Burchell, Graham, Colin Gordon and Peter Miller, eds.

1991 *The Foucault Effect: Studies in Governmentality*. Chicago: The University of Chicago Press.

Butler, Judith and Joan W. Scott, eds.

1992 *Feminists Theorize the Political*. New York: Routledge.

Callinicos, Alex

1986 “Foucault's third theoretical displacement: Technology of the self,” 171-177. *Theory, Culture, and Society* 3/3.

Canning, Kathleen

1994 “Feminist history after the linguistic turn: Historicizing discourse and experience,” 368-404. *Signs* (Journal of Women in Culture and Society) 19/2.

Chairat Charoensin-o-larn

1988 *Understanding Postwar Reformism in Thailand*. Bangkok: D.K. Books. Connolly, William E. 1983 “The politics of discourse,” 139-167. In Michael J. Shapiro, ed., *Language and Politics*. New York: New York University Press, 1984.

Derrida, Jacques

- 1976 *of Grammatology*. Trans. Gayatri Chakravorty Spivak. Baltimore: The Johns Hopkins University Press.
- 1982 *Margins of Philosophy*, 1-29; 307-330. Trans. Alan Bass. Sussex: The Harvester Press.
- 1984 "Deconstruction and the other," 107-126. In Richard Kearney, ed., *Dialogues with Contemporary Continental Thinkers*. Manchester: Manchester University Press.

Dews, Peter

- 1987 *Logics of Disintegration: Post-Structuralist Thought and the Claims of 30 Critical Theory*. London: Verso; Second Impression, 1988.

Dreyfus, Hubert L. and Paul Rabinow

- 1982 *Michel Foucault: Beyond Structuralism and Hermeneutics*. Chicago: The University of Chicago Press.

DuBois, Marc

- 1991 "The governance of the Third World: A Foucauldian perspective on power relations in development," 1-30. *Alternatives* 16.

Edelman, Murray

- 1977 "The political language of the helping professions," 57-75. In *his Political Language: Words That Succeed and Policies That Fail*. Orlando: Academic Press.

Eribon, Didier

- 1991 *Michel Foucault*. Cambridge: Harvard University Press; First Paperback Edition, 1992.

Escobar, Arturo

- 1984-85 "Discourse and power in development: Michel Foucault and the relevance of his work to the Third World," 377-400. *Alternatives X* (Winter).
- 1988 "Power and visibility: Development and the invention and management of the Third World," 428-443. *Cultural Anthropology* 3/4.
- 1992 "Reflections on 'development': Grassroots approaches and alternative politics in the Third World," 411-436. *Futures* 24/5 (June).

Foucault, Michel

- 1970a "The order of discourse," 48–78. In Robert Young, ed., Untying the Text: A Post-Structuralist Reader. Boston: Routledge and Kegan Paul, 1981.
- 1970b The Order of Things. New York: Vintage Books, 1973.
- 1972a "Politics and the study of discourse," 53–72. In Burchell et al, eds., 1991.
- 1972b The Archaeology of Knowledge. New York: Pantheon Books.
- 1977a "Nietzsche, genealogy, history," 139–164. In his Language, Counter-Memory, Practice: Selected Essays and Interviews. Ed. Donald F. Bouchard. Ithaca: Cornell University Press.
- 1977b "What is an author?," 113–138. In his Language, Counter-Memory, Practice.
- 1978 "About the concept of the 'dangerous individual' in 19th-century legal psychiatry," 1–18. *International Journal of Law and Psychiatry* 1.
- 1979 Discipline and Punish: The Birth of the Prison. New York: Vintage Books. 1980a The History of Sexuality, Vol. 1: An Introduction. New York: Vintage Books.
- 1980b Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writings 1972–1977. Ed. Colin Gordon. New York: Pantheon Books.
- 1981 "Questions of method," 73–86. In Burchell et al., eds., 1991.
- 1982 "The subject and power," 208–226. In Dreyfus and Rabinow, 1982.
- 1985 The Use of Pleasure: The History of Sexuality Volume 2. New York: Vintage Books, 1990.
- 1986 The Care of the Self: The History of Sexuality Volume 3. New York: Vintage Books, 1988.
- 1988 "Technologies of the self," 16–49. In Luther H. Martin, Huck Gutman, Patrick H. Hutton, eds., Technologies of the Self: A Seminar With Michel Foucault. London: Tavistock Publications.

Frow, John

- 1986 "Discourse and power," 51–82. In his Marxism and Literary History. Oxford: Basil Blackwell.

Fukuyama, Francis

- 1989 "The end of history?," 3–18. The National Interest (Summer).

Gane, Mike, ed.

- 1986 Towards a Critique of Foucault. London: Routledge and Kegan Paul.

Gane, Mike and Terry Johnson, eds.
1993 Foucault's New Domains. London: Routledge.

Haberman, Jurgen
1972 Knowledge and Human Interests. Boston: Beacon Press.

Heater, Derek
1990 Citizenship: The Civic Ideal in World History, Politics and Education. London: Longman.

Huntington, Samuel P.
1993 "The clash of civilization," 22-49. Foreign Affairs 72/3 (Summer).

Husserl, Edmund
1970 "Appendix VI: The origin of geometry," 353-378. In his The Crisis of European Sciences and Transcendental Phenomenology. Evanston: Northwestern University Press.

Kasian Tejapira
1992 "Pigtail: A pre-history of Chineseness in Siam," 95-122. Sojourn 7/1 (Feb.). Lemert,

Charles C. and Garth Gillan
1982 Michel Foucault: Social Theory as Transgression. New York: Columbia University Press.

Marks, John
1994 "The passions of Michel Foucault: What can I know? What must I do? What may I hope for?," 119-130. Economy and Society 23/1 (February).

Megill, Allan
1985 Prophets of Extremity: Nietzsche, Heidegger, Foucault, Derrida. Berkeley: University of California Press; Second Impression, 1988.

Morris, Meaghan and Paul Patton, eds.
1979 Michel Foucault: Power, Truth, Strategy. Sydney: Feral Publications.

Mouffe, Chantal

- 1992 "Feminism, citizenship and radical democratic politics," 369-384. In Butler and Scott, eds.,
1992. Nola, Robert 1994 "Post-modernism, a French cultural Chernobyl: Foucault on power/knowledge," 3-43. Inquiry (an interdisciplinary journal of philosophy) 37/1 (March).

Parajuli, Pramod

- 1991 "Power and knowledge in development discourse: New social movements and the state in India," 173-190. International Social Science Journal 127 (Feb.).

Said, Edward W.

- 1975 Beginnings: Intention and Method. New York: Columbia University Press; Reprinted, 1985.

Scott, Joan W.

- 1992 "Experience," 22-40. In Butler and Scott, eds., 1992.

Shapiro, Michael J.

- 1981 Language and Political Understanding: The Politics of Discursive Practices. New Haven: Yale University Press.

Sheridon, Alan

- 1980 Michel Foucault: The Will to Truth. London: Tavistock.

Somers, Margaret R.

- 1994 "The narrative constitution of identity: A relational and network approach," 605-649. Theory and Society 23/5 (October).

William, Patricia J.

- 1988 "On being the object of property," 5-24. Signs 14/1.

Wood, Geof

- 1985 "The politics of development policy labelling," 347-373. Development and Change 16/3 (July).